

rapport

Menneskerettighetenes plass i Norges utenriks- og utviklingspolitikk

UTENRIKSDEPARTEMENTET

Gøril Trondsen Booth - dokumentarfotograf og skribent med hovedfokus på sosiale spørsmål og menneskerettigheter siden 1995.

Hennes bilder og artikler fra verden i sør har vært bredt publisert, spesielt innen bistandsbransjen.

Mer av hennes arbeid kan ses på www.photomedia.no.

Menneskerettighetenes plass i Norges utenriks- og utviklingspolitikk

FORORD	7
INNLEDNING	8

EN STYRKET INTERNASJONAL RETTSORDEN	11
-------------------------------------	----

Reform av internasjonale overvåkningsmekanismer	13
FN	13
Europarådet	15

Internasjonal regelutvikling	19
FN-konvensjon om rettighetene til personer med nedsatt funksjonsevne	19
FN-konvensjon om beskyttelse mot tvungen forsvinning	19
Tilleggsprotokoll til FNs torturkonvensjon	20
Tilleggsprotokoll til FNs konvensjon for økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter	20
FNs erklæring for urfolks rettigheter	20
Europarådets konvensjon om forebygging av terrorisme	21
Europarådets konvensjon om beskyttelse av barn mot seksuell utnyttning og seksuelt misbruk	21
Europarådets konvensjon om tiltak mot menneskehandel	21
Nordisk samekonvensjon	22

Internasjonal overvåkning av Norges MR-forpliktelser	22
Norges rapporteringsforpliktelser til FN	22
Norges rapporteringsforpliktelser til ILO	24
Norges rapporteringsforpliktelser til Europarådet	25

Tematiske satsningsområder i Norges multilaterale arbeid	26
Menneskerettighetsforsvarere	26
Næringsliv og menneskerettigheter	28
Diskriminering på bakgrunn av seksuell legning og kjønnsidentitet	28
Bekjempelse av vold mot barn	29
Styrket gjennomføring av arbeidstakeres rettigheter	30
Oppfølging av Verdenskonferansen mot rasisme	31
Ytringsfrihet	31

DEMOKRATI OG RETTSSTATSPRINSIPPER	33
-----------------------------------	----

Hva har Norge sagt og gjort?	34
Satsning på ytringsfrihet og uavhengige medier	34
Global intermediedialog	34
Politisk budskap og initiativ med bakgrunn i "Karikatarsaken"	34
Norges menneskerettighetsdialoger	35

Rundebordskonferanse om demokrati og mangfold	38
Arbeid mot dødsstraff	39
OSSEs arbeid for demokrati og menneskerettigheter	40
Tilskudd til norske og internasjonale MR-organisasjoner	42
Støtte til godt styresett gjennom utviklingssamarbeidet	43
Norsk senter for demokratistøtte (NDS)	43

FRED, FORSONING OG RETTSOPPGJØR 45

Norske prioriteringer	46
Møter om forsoningsprosesser og rettsoppgjør i postkonflikt-situasjoner	46
FNs Sikkerhetsrådsresolusjon 1325	47
Barn i krig og konflikt	47
Norges støtte til internasjonale rettsoppgjør	49

ØKONOMISK OG SOSIAL UTVIKLING 51

Hva gjøres for å styrke integreringen av MR i FNs arbeid?	53
Norske satsningsområder og initiativ	54
Kvinneres rettigheter og likestilling	54
Vedlegg til "Bistandshåndboka" om menneskerettigheter	57
Retten til utdanning	57
Retten til helse	60
Retten til mat	60
Retten til vann	63
UN-Habitat og retten til bolig	65
Forskning om internasjonale utviklingsspørsmål og menneskerettigheter	65
Arbeidet mot korrupsjon	65
Åpenhet i utvinningsindustriene - EITI	66
Voluntary Principles on Security and Human Rights	67

NYTTIGE INTERNETTADRESSER 69

Fremme av en internasjonal rettsorden basert på demokrati og menneskerettigheter er en overordnet målsetting for Regjeringen. I tillegg til at menneskerettighetene utgjør juridiske forpliktelser for statene, kan vår innsats gis en verdimeisig begrunnelse – vi plikter å beskytte mennesker som lider overlast.

Slik innsats er også i vår egen interesse. Grove og systematiske menneskerettighetsbrudd svekker statenes legitimitet og kan gi grobunn for krig og konflikt. Innsats for menneskerettighetene er derfor ikke bare innsats for enkeltmennesker, men også et bidrag til internasjonal fred og sikkerhet, og sosial og økonomisk utvikling.

Den globale menneskerettighetssituasjonen er i endring. Vi må tilpasse vår utenriks- og utviklingspolitikk slik at Norges innsats gir best mulige resultater. Med denne rapporten ønsker vi å synliggjøre viktige internasjonale problemstillinger og utviklingstrekk av betydning for gjennomføringen av menneskerettighetene. Rapporten gir også innsikt i hvordan Norge arbeider for å møte disse utfordringene.

12. mai 2009 ble Norge valgt inn som medlem av FNs menneskerettighetsråd for perioden 2009-2012. Medlemskapet styrker vår internasjonale påvirkingskraft. Samtidig skaper det en forventning om at Norge leverer god menneskerettighetspolitikk i relevante fora og arenaer. Vi ser dette som en unik anledning til ytterligere å styrke menneskerettighetsarbeidet i vår utenriks- og utviklingspolitikk.

Juni 2009

Jonas Gahr Støre

Erik Solheim

Innledning

“We will not enjoy development without security, we will not enjoy security without development, and we will not enjoy either without respect for human rights. Unless all these causes are advanced, none will succeed.”
- Kofi Annan, In Larger Freedom

En globalisert verden med moderne kommunikasjonsteknologi øker vår kunnskap om overgrep på tvers av landegrensler. Kunnskap muliggjør et styrket engasjement, men øker også forventningene til statenes evne til å håndtere menneskerettighetsovergrep i eget og andre land. Dette er en utfordring Norge tar alvorlig.

Gjennomføringen av menneskerettigheter handler om politikk, makt og ressurser. Det kreves kunnskap, strategi og gode kontakter for at internasjonale initiativer og reaksjoner skal gi et best mulig resultat. I noen situasjoner er en reaksjon i offentligheten et godt virkemiddel. I andre situasjoner oppnår man best resultater gjennom fortrolige samtaler. Fleksibilitet med hensyn til virkemidler og kanaler er nødvendig i vårt internasjonale arbeid for å styrke menneskerettighetene.

Det er videre viktig å følge enkelte internasjonale utviklingstrekk og trender. Respekten for ufravikelige menneskerettigheter, som forbudet mot tortur, er blitt svekket i kampen mot terror. Det samme gjelder for grunnleggende friheter som organisasjons-, forsamlings- og ytringsfrihet, som er sentrale verdier i demokratiske samfunn. Karikatarsaken bidro til at fiendebilder ble forsterket og utnyttet ytterligere. Samtidig har flere land med et annet syn på menneskerettighetene enn oss økt sin geopolitiske innflytelse. Økende norske økonomiske interesser i land med betydelige menneskerettighetsutfordringer reiser også vanskelige spørsmål om engasjement og ansvar.

Endringene i den globale menneskerettighetssituasjonen har fått følger for Norges utenriks- og utviklingspolitikk. Vi har styrket vårt arbeid for å fremme dialog og gode kompromisser på tvers av politiske og regionale skillelinjer. Norges innsats under FNs rasismekonferanse i Geneve i april 2009 illustrerer denne tilnærmingen.

Videre arbeider vi kontinuerlig for å bruke virkemidlene i utenriks- og utviklingspolitikken mer helhetlig og fokusert. Konvensjoner, rapporter og anbefalinger fra FNs menneskerettighetssystem søkes anvendt i den praktiske oppfølgingen av utviklingssamarbeidet. Erfaringer fra utviklingssamarbeidet søkes samtidig anvendt i vårt multilaterale menneskerettighetsarbeid. På denne måten ønsker vi å styrke koblingen mellom Norges rolle som bistandsaktør og utenrikspolitisk aktør, og derigjennom vår innsats for menneskerettighetene.

Utenriksministeren satte høsten 2006 i gang prosjektet ”Refleks – norske interesser i en globalisert verden”. Prosjektet har sett på norske interesser i lys av globale endringer og analyserte en rekke mer generelle utviklingstrekk med relevans for menneskerettig-

hetsområdet. Prosjektets grunnlagsrapport "Norske interesser – Utenrikspolitikk for en globalisert verden" ble utgitt i september 2008. Stortingsmelding nr. 15 (2008 – 2009) Interesser, ansvar og muligheter – Hovedlinjer i norsk utenrikspolitikk ble lagt frem i statsråd 13. mars og behandlet i Stortinget 12. juni 2009.

Norges prioriteringer på menneskerettighetsområdet

Kvinnens rettigheter og likestilling
Barns rettigheter
Urfolks rettigheter
Menneskerettighetsforsvarere
Bekjempelse av diskriminering på bakgrunn av seksuell legning og kjønnsidentitet

Kampen mot dødsstraff, forbudet mot tortur og sikring av sentrale rettsstatsprinsipper
Ytrings-, tros- og livssynsfrihet
Arbeidslivsstandarder
Retten til vann, mat, helse og utdanning
Styrking av internasjonale overvåkningsmekanismer

Rapportens rammer

Siden 1998 har Utenriksdepartementet utgitt årsrapporter om Norges innsats for menneskerettighetene. Disse rapportene har omhandlet nasjonale og internasjonale tiltak. I årsrapporten for 2004/2005 presiserte imidlertid Utenriksdepartementet at fremtidig rapportering ville konsentreres om Norges internasjonale menneskerettighetsarbeid. Denne rapporten begrenser seg derfor til hovedutfordringer og -initiativ innenfor Norges utenriks- og utviklingspolitikk på menneskerettighetsområdet. Utenriksdepartementet har et særlig ansvar på dette feltet, men en rekke andre departementer har bidratt til rapporten på bakgrunn av deres deltagelse i ulike internasjonale fora der menneskerettigheter står i fokus.

Rapporten gir eksempler på norske satsningsområder og tiltak i perioden 2006-2008. På enkelte punkter er den likevel søkt oppdatert frem til publiseringstidspunktet, dvs. juni 2009. Rapporten tar ikke sikte på å gi en uttømmende oversikt over menneskerettighetsrelaterte aktiviteter i den aktuelle perioden.

Rapporten er bygget opp rundt følgende satsningsområder i Soria Moria-erklæringen som er av særlig relevans for menneskerettighetene:

- I. En styrket internasjonal rettsorden
- II. Demokrati og rettsstatsprinsipper
- III. Fred, forsoning og rettsoppgjør
- IV. Økonomisk og sosial utvikling

En styrket internasjonal rettsorden

Arbeidet for fremme av en internasjonal rettsorden er en sentral norsk målsetting som er gjentatt og understreket i Soria Moria-erklæringen. Støtte til internasjonale menneskerettighetsinstrumenter og gjennomføringsmekanismer på menneskerettighetsområdet er en viktig del av dette arbeidet.

I tiden etter annen verdenskrig har menneskerettighetene blitt nedfelt i internasjonale avtaleverk både på globalt og regionalt nivå. Avtaleverkene er i stor grad inspirert av FNs verdenserklæring om menneskerettigheter av 1948. I Europa står Den europeiske menneskerettighetskonvensjonen i en særstilling. Viktige globale menneskerettighetskonvensjoner er FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter, FNs konvensjon om økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter, FNs rasediskrimineringskonvensjon, FNs kvinnekongresskonvensjon, FNs barnekonvensjon, FNs torturkonvensjon og FNs konvensjon om rettighetene til personer med nedsatt funksjonsevne.

Daglig dokumenteres det grove og systematiske menneskerettighetsbrudd over store deler av verden. En stor del av verdens befolkning kjenner ikke sine egne rettigheter. Av de som gjør det, er det bare en brøkdell som har tilstrekkelig kunnskap og ressurser til å kreve sine rettigheter oppfylt. Av disse igjen, er det bare en liten del som vinner frem.

Samtidig ser vi at enkeltindivider og organisasjoner verden over i økende grad bruker menneskerettighetene som mål og virkemiddel i kampen for å holde myndigheter ansvarlige for maktmisbruk.

Under Verdens Sosiale Forum i Nairobi i 2007 var det en stor økning i antall globale, nasjonale og lokale organisasjoner som brukte menneskerettighetene som referanseramme i sin kamp for rettferdighet og bedre levevilkår. 84 organisasjoner arrangerte mer enn 80 seminarer, workshops og paneldiskusjoner under den delen av forumet som var viet menneskerettighetene.

Den 10. desember 2008 var det 60 år siden vedtakelsen av FNs verdenserklæring om menneskerettigheter. Gjennom 2008 ble dette markert ved arrangementer over hele verden.

I Europa står Den europeiske menneskerettsdomstolen (EMD) i fare for å bryte sammen på grunn av et enormt antall klager. En stadig større andel av Europas befolkning har kunnskap og ressurser til å påklage menneskerettighetsbrudd. En konsekvens av dette er at antallet saker øker fra år til år. Ved starten av 2007 hadde Domstolen nærmere 90 000 saker til behandling. Ved utgangen av 2008 var tallet økt til 97 000. Denne utviklingen viser hvilken tillit domstolen nyter, og hvilken betydning den har fått i Europa. Samtidig er det klart at omfattende reformtiltak er nødvendig for å sikre domstolens fremtid.

I anledning 60-års jubileumet til FNs verdenserklæring om menneskerettigheter møttes et panel sammensatt av noen av verdens fremste MR-eksperter i Oslo 11. – 12. juni 2008 for å identifisere utfordringer på menneskerettighetsområdet. Panelet ble ledet av tidligere president og høykommissær for menneskerettigheter, Mary Robinson. Blant medlemmene var også Hina Jilani, Manfred Nowak og Paulo Pinheiro, som alle er eller har vært spesialrapportører under FNs menneskerettighetsråd.

I sin sluttrapport "Protecting Dignity: An Agenda for Human Rights" fremhevet panelet blant annet følgende utfordringer:

- 1) Det er et betydelig gap mellom eksisterende normer og implementeringen av disse.
- 2) Ekstrem fattigdom er det største hinderet for menneskerettighetenes gjennomføring. Vi ser ikke ut til å nå FNs tusenårsmål om å halvere ekstre fattigdom innen 2015.
- 3) Kampen mot fattigdom kan ikke vinnes uten nasjonale institusjoner og gjennomførings-systemer som respekterer rettsikkerhetsgarantier og ikke-diskrimineringsprinsippet.

Hva sier dette oss?

Det internasjonale menneskerettssystemet gir ingen automatisk garanti for at rettighetene oppfylles. Det gir imidlertid individer og organisasjoner et politisk og juridisk verktøy i arbeidet for å holde myndighetene ansvarlige. Det er statene som har skapt regelverket og forpliktet seg til å realisere rettighetene, men det sivile samfunn spiller en viktig rolle ved å overvåke statens handlinger, etterspørre forbedringer og påberope menneskerettighetsbrudd. En full realisering av menneskerettighetene er avhengig av at befolkningen har kunnskap om sine rettigheter og ressurser til å kreve rettighetene gjennomført. I tillegg er det en forutsetning at gjennomføringsmekanismene er effektive.

Andre stater kan være pådrivere og bidragsytere gjennom internasjonale organisasjoner og bilateralt samarbeid. Virkemidler overfor stater som begår grove menneskerettighetsbrudd vil blant annet være å uttrykke bekymring og utøve ulike former for politisk press. I helt ekstraordinære situasjoner kan massive menneskerettighetsovergrep berettige bruk av sanksjoner og andre maktmidler. Samtidig forutsetter en varig forbedring av menneskerettighetssituasjonen i et land eierskap og endringsvilje hos myndighetene. Støtte til å styrke landets egen evne til å bedre menneskerettighetssituasjonen er derfor et viktig virkemiddel.

Reform av internasjonale overvåkningsmekanismer

FN

Arbeidet for menneskerettigheter står helt sentralt i FN. Toppmøtet i New York i 2005 bekreftet at menneskerettigheter, utvikling og internasjonal fred og sikkerhet er de viktigste bærebjelkene i FN-systemet.

Fra MR-kommisjon til MR-råd

FNs menneskerettighetskommisjon (MR-kommisjonen) ble opprettet i 1946. MR-kommisjonens mandat var primært å utvikle FNs regelverk og mekanismer for beskyttelsen av grunnleggende rettigheter og friheter. Etter hvert behandlet MR-kommisjonen alle typer menneskerettighetsbrudd og utviklet seg til et forum hvor små og store stater, frivillige organisasjoner og menneskerettighetsforkjempere fra hele verden kunne ta opp alvorlige menneskerettighetsproblemer.

Etter hvert ble MR-kommisjonen kritisert for å være lite effektiv og politisert. Etter lange og vanskelige forhandlinger vedtok FNs generalforsamling 15. mars 2006 å opprette FNs menneskerettighetsråd (MR-rådet) til erstatning for MR-kommisjonen.

Rådets sammensetning

Mens MR-kommisjonen hadde 53 medlemmer, har MR-rådet 47. Rådets sammensetning gjenspeiler den politiske virkelighet. Vestlige land er i mindretall. FNs arbeid preges av gruppeposisjoner, hvor solidaritet med egen gruppe ofte er avgjørende for et lands holdning og stemmeavgivning. Vi må derfor jobbe strategisk for å bryte disse mønstrene. For å få støtte til våre posisjoner må den vestlige gruppen bygge allianser på tvers av politiske og geografiske skillelinjer.

Organiseringen av rådets arbeid

En viktig endring fra kommisjon til råd er organiseringen av arbeidet. Mens den gamle MR-kommisjonen hadde én årlig sesjon på seks uker, har det nye MR-rådet tre ordinære sesjoner på tilsammen ti uker. I tillegg kan MR-rådet kalles sammen til spesialsesjoner når 1/3 av medlemslandene ønsker dette. Spesialsesjoner kan både gjelde landsituasjoner og tematiske spørsmål. Så langt har det vært avholdt 11 spesialsesjoner.

MR-rådets plass i FN-systemet

Et annet viktig resultat av omleggingen er at MR-rådet er et direkte underorgan av FNs generalforsamling. Dette innebar en oppgradering av menneskerettighetsarbeidet fordi FNs MR-kommisjon var et underorgan til ECOSOC.

Universal periodic review - UPR

Den viktigste nyvinningen ved MR-rådet er opprettelsen av en mekanisme for periodiske granskninger av menneskerettighetssituasjonen i samtlige av FNs medlemsland – "Universal Periodic Review" (UPR). Hvert land skal granskes hvert fjerde år, og Norge skal granskes for første gang i desember 2009.

Sivilt samfunn spiller en viktig rolle i UPR-prosessen ved å bidra med informasjon og kunnskap. Norge var blant landene som arbeidet for også å gi uavhengige eksperter en definert rolle i prosessen, men dessverre fikk vi ikke gjennomslag for dette.

Anbefalinger fra FNs traktatorganer og FNs spesialrapportører er samlet i en rapport som utarbeides av FN i forkant av granskningen av det enkelte land. Norge er opptatt av at UPR-prosessen brukes til å oppfordre alle stater til å samarbeide med relevante menneskerettsorganer og gjennomføre deres anbefalinger.

Menneskerettighetsarbeidet i FN foregår i et krevende politisk terreng. Forholdet mellom stat og individ er verdiladet og politisk i sin natur. Disse spenningene lar seg ikke organisere bort. Forhandlingene om MR-rådet ga ikke på alle punkter de resultater Norge ønsket og arbeidet for. Regimer som har et annet syn på menneskerettigheter enn Norge har økt sin relative innflytelse. Men dette betyr ikke at Norge bør melde seg ut eller trekke seg tilbake. Situasjonen har i stedet vekket oss til ny og kreativ innsats. For å styrke tilliten og koordineringen mellom de ulike regionale gruppene, har Norge for eksempel vært med på å etablere en uformell 5-lands gruppe i Geneve som består av Russland, India, Chile, Sør-Afrika og Norge. Gruppen møtes i forkant av større møter for å dele informasjon om nye initiativ og hovedposisjoner.

12. mai 2009 ble Norge valgt inn i MR-rådet for perioden 2009-2012. Som medlem vil Norge fortsatt være en kritisk røst, samtidig som vi vil søke dialog og samarbeid. Målet for vårt engasjement er klart: Å sikre at enkeltindivider får bedre beskyttelse mot overgrep og bedre tilgang til de rettigheter som er nedfelt i eksisterende normer og konvensjoner på menneskerettighetsfeltet. Norge går inn som medlem for å påvirke.

Som medlem vil vi videreføre vårt engasjement for menneskerettighetsforsvarere og bedrifters samfunnsansvar. Vi vil arbeide for at spesiell oppmerksomhet blir viet ytringsfrihet, frie medier og forsamlingsfrihet. Videre vil vi fortsatt vårt fokus på kampen mot diskriminering og særlige utsatte gruppers rettigheter, inklusive kvinners og barns rettigheter. Vi vil også fortsette å fremme klare standpunkter vedrørende forbudet mot tortur, arbeidet mot dødsstraff og arbeidet for menneskerettigheter og humanitærrett i konfliktsituasjoner. Vi vil bruke vår stemme i MR-rådet til å påtale grove brudd på menneskerettighetene i undertrykkende regimer som ikke viser vilje til samarbeid eller forbedring.

I tillegg er Norge fortsatt aktive i 3. komite i FNs generalforsamling som hver høst tar opp en rekke sentrale menneskerettighetsspørsmål.

FNs høykommissær for menneskerettigheter

Navanethem Pillay
Foto: OHCHR

FNs høykommissær for menneskerettigheter (OHCHR) har flere oppgaver. Høykommissæren er bl.a. FN-systemets sekretariatet for menneskerettighetsorganene som er opprettet for å overvåke statens gjennomføring av menneskerettighetskonvensjonene. Kontoret skal videre koordinere og arbeide for å styrke menneskerettighetsarbeidet i FNs øvrige organer, organisasjoner og enheter.

Samtidig fungerer høykommissæren som en uavhengig ombudsperson for menneskerettighetsspørsmål i alle FNs medlemsland. Høykommissærens kontor har også i stadig større grad utviklet kompetanse om menneskerettighetsspørsmål i enkeltland og regioner, slik at kontoret kan

tilby faglig assistanse til stater som ønsker å styrke menneskerettighetenes stilling i eget land. Dette skjer enten via hovedkontoret i Geneve, region-/landkontorer eller menneskerettighetsrådgivere i FNs landteam.

Generalforsamlingen vedtok i 2005 å fordoble det regulære budsjettet til FNs høykommissær for menneskerettigheter (OHCHR) over de følgende 5 år. Dette var et positivt utfall av FN-toppmøtet i 2005. OHCHR har et toårig budsjett som finansieres med 1/3 over FNs regulære budsjett og 2/3 gjennom frivillige bidrag. I budsjettperioden 2006-2007 ble det lagt opp til et budsjett på totalt USD 160 millioner. Norge var i 2007 nest største bidragsyter med et samlet beløp på over USD 10 millioner.

Norge har sammen med andre giverland støttet fullt opp om Høykommissærens handlingsplan fra 2005 og Strategic Management Plan (SMP) som operasjonaliserer Høykommissærens veivalg for de kommende 5 år. En av hovedprioriteringene er å styrke Høykommissærens tilstedeværelse i felt og styrke bidraget til FNs innsats på landnivå. Bedre landkompetanse skal også sikres gjennom styrking av de regionale deskene ved hovedkontoret. Den andre hovedprioriteringen i Høykommissærens planer er en styrket ledelse ved Høykommissærens kontor.

Norge har også gitt økonomisk støtte til FNs program for å sikre integreringen av menneskerettigheter i FNs arbeid på landnivå gjennom FNs ulike programmer og organisasjoner ("Action 2-programmet"). Programmet har vært rettet inn mot FNs landteam, og OHCHR har spilt en viktig rolle i dette arbeidet. Programmet er under evaluering og det vil på bakgrunn av denne evalueringen bli tatt stilling til om det skal videreføres som et separat program eller integreres i FNs øvrige programmer og organisasjoner.

I juli 2008 ble Navanethem Pillay fra Sør-Afrika utnevnt til ny høykommissær for menneskerettigheter etter Louise Arbour fra Canada. Pillay var ved utnevningen dommer ved den internasjonale straffedomstolen (ICC) i Haag. Hun hadde tidligere vært president for FNs internasjonale domstol for Rwanda (ICTR) og har en lang karriere bak seg som MR-forsvarer og advokat.

Europarådet

Fremme av demokrati, menneskerettigheter og rettsstatsprinsipper i Europa er hovedmålsettinger for og kjerneverdier i Europarådets arbeid. Dette ble bekreftet på det tredje toppmøtet i Warszawa i 2005, hvor en handlingsplan for organisasjonens arbeid innenfor disse områdene ble vedtatt.

Det har fra norsk side vært arbeidet aktivt for å søke å styrke kontakten mellom Europarådet og frivillige organisasjoner, blant annet når det gjelder tilsyn med medlemsstatenes etterlevelse av dommer fra Den europeiske menneskerettighetsdomstolen (EMD), samt arbeidet for reform av EMD. Dette er et viktig ledd i arbeidet for å skape et mer demokratisk og inkluderende Europa. Et annet demokratifremmende tiltak er utarbeidelsen av en Europarådskonvensjon om innsyn i forvaltningens dokumenter. Dette arbeidet har skjedd i Styringskomiteen for menneskerettigheter (CDDH) der Justisdepartementet deltar. Konvensjonen ble endelig vedtatt av Ministerkomiteen i november 2008 og ble åpnet for undertegning i forbindelse med Europarådets justisministerkonferanse i Tromsø 18. juni 2009. Norge var blant de første landene som undertegnet konvensjonen.

Styringskomiteen for likestilling (CDEG) arbeider for like muligheter og rettigheter for kvinner og menn, mot vold mot kvinner og med integrering av likestilling i Europarådet og medlemslandene. Norge deltok i 2008 aktivt i styringskomiteens nettverk om integrering. Ministerkomiteen vedtok høsten 2007 en anbefaling om standarder for likestilling. Anbefalingen er nå oversatt til norsk og vil bli benyttet i det videre arbeidet for integrering av likestilling på ulike områder.

På Europarådets tredje toppmøte i Warszawa i 2005 ble det besluttet å iverksette en treårig europeisk kampanje for bekjempelse av vold mot kvinner. Norge deltok aktivt i dette. Europarådets kampanje (2006-2008) ble avsluttet med en konferanse i Strasbourg i juni 2008 med 44 land representert, hvorav 18 på politisk nivå. Statssekretær Astri Aas-Hansen ledet den norske delegasjonen. Hun la frem den norske regjeringens tiltak på området, herunder handlingsplanen «Vendepunkt» som ble lansert i desember 2007, og som gjelder for tidsrommet 2008-2011.

Norge har også bidratt aktivt i Europarådets arbeid for å motvirke fremmedfrykt og spre kunnskap om andre kulturer. Det er satt i verk en rekke tiltak på dette området, bl.a. innen utdanning, ungdomsarbeid, samt inter-kulturell og inter-religiøs dialog. Norge har ytt et særlig bidrag på dette området gjennom etableringen i Norge av et europeisk ressurscenter i Oslo for opplæring i interkulturell forståelse, menneskerettigheter og demokratisk medborgerskap. Avtalen mellom Norge og Europarådet om etableringen av Det europeiske Wergelandsenteret ble undertegnet i september 2008 og trådte i kraft 11. januar 2009. Hovedformålet vil være å heve kompetanse til lærere og lærerutdannere innenfor menneskerettigheter, demokrati og interkulturell forståelse.

Norge har også innvilget støtte til et prosjektsamarbeid mellom Den europeiske kommisjonen for demokrati gjennom lovgivning (Venezia-kommisjonen) og Unionen av arabiske høyesteretts- og forfatningsdomstoler. Venezia-kommisjonen ble opprettet for å støtte demokratiseringsprosessen i de sentral- og østeuropeiske landene ved å gi juridisk assistanse til lovreform med respekt for menneskerettigheter, rettsstatsprinsipper samt grunnleggende demokratiske verdier. Kommisjonen avgir imidlertid også uttalelser om generelle spørsmål vedrørende lovgivning og demokrati. Norge ser det nye samarbeidet med Unionen av arabiske høyesteretts- og forfatningsdomstoler som et viktig tiltak i dialogen mellom de arabiske land og Europa.

Se Regjeringen.no for Stortingsmeldingene om Norges deltakelse i Europarådet.

Reformarbeidet knyttet til Den europeiske menneskerettighetsdomstolen

Den europeiske menneskerettighetsdomstolen (EMD), Europarådets viktigste institusjon for fremme av menneskerettigheter og rettsstatsprinsipper, er ikke i stand til å holde tritt med den voldsomme økningen i antall innkommende klager. Dette medfører at restansene blir stadig større og at det oppstår uakseptable forsinkelser i saksbehandlingen. Fra norsk side er det en hovedprioritet å bidra til at EMD kan komme ut av den krisen den befinner seg i.

EMK protokoll 14

På Europarådets toppmøte i 2005, var det enighet om å treffe alle nødvendige tiltak for å sikre Den europeiske menneskerettighetskonvensjonens (EMK) effektivitet på lang sikt. Medlemsstatene forpliktet seg til å gi EMD den nødvendige støtte og å gjennomføre reformpakken som ble vedtatt på Europarådets utenriksministermøte i mai 2004,

Den europeiske menneskerettighetsdomstolen. Foto: Europarådet

herunder ratifisere EMK protokoll 14, iverksette tiltak for å forebygge og reparere menneskerettighetsbrudd nasjonalt samt bedre etterlevelsen av EMDs dommer.

EMK protokoll 14 vil forenkle EMDs saksbehandling, særlig ved at færre dommere vil ta del i behandlingen av opplagte saker. Det er anslått at protokollen vil gjøre EMD i stand til å øke sin produktivitet med minst 25 %. Ettersom protokollen medfører endringer i EMK, må den ratifiseres av samtlige konvensjonsstater for å tre i kraft. Den vedtatte målsetningen var ikrafttredelse innen mai 2006, men i midten av juni 2009 var protokollen fortsatt ikke ratifisert av Russland. I likhet med Europarådets øvrige medlemsstater og institusjoner, har Norge gjentatte ganger oppfordret Russland til å ratifisere protokollen så fort som mulig. Det er truffet midlertidige tiltak for å gi statspartene mulighet til å iverksette to av prosedyrene fra protokoll 14 som særlig vil bidra til å styrke EMDs saksbehandlingskapasitet. Den 27. mai 2009 undertegnet Norge protokoll 14bis uten forbehold om senere godkjenning. Dette innebærer at de aktuelle prosedyrene fikk anvendelse i forhold til Norge fra 1. juni 2009.

Human Rights Trust Fund

På Europarådets utenriksministermøte i mai 2006, la Utenriksministeren vekt på medlemsstatenes eget ansvar for å gjennomføre forpliktelsene i EMK. Utenriksministeren bebudet at Norge ville opprette et Human Rights Trust Fund i Europarådet for å bistå medlemsstater med å forebygge og reparere menneskerettsbrudd nasjonalt. Fondet skal særlig bidra til tiltak som kan løse strukturelle menneskerettighetsproblemer i medlemslandene og derigjennom begrense saksanlegg for EMD.

Avtalen om opprettelse av fondet ble undertegnet under besøket av Europarådets generalsekretær i Norge i mars 2008, og fondet ble formelt opprettet i juli 2008 da Norge betalte inn sitt første bidrag, fulgt av Tyskland og Nederland. Flere andre medlemsland har imidlertid indikert interesse for å gå inn i Fondet på et senere tidspunkt. Fondet vil bli forvaltet av Europarådets utviklingsbank.

Ministerkomiteens tilsyn med statenes etterlevelse av EMDs dommer

Europarådets ministerkomité har plikt til å føre tilsyn med statenes etterlevelse av EMDs dommer. Siden høsten 2006, har Norges ambassadør til Europarådet ledet Kontaktkomiteen mellom Europarådet ministerkomité og EMD.

Norge har de siste årene gått i bresjen for å forbedre Ministerkomiteens tilsyn med etterlevelsen av dommer, og har arbeidet aktivt for økt åpenhet og nærmere samarbeid med andre Europarådsorganer. I 2006 reviderte Ministerkomiteen sine prosedyreregler for tilsynsmøtene og besluttet blant annet, etter forslag fra Norge, at Ministerkomiteen skal utarbeide årsrapporter om tilsynet med etterlevelsen av dommer. Den første årsrapporten ble avgitt i mars 2008. Videre besluttet Europarådets utenriksministermøte i 2006, etter forslag fra Norge, å intensivere innsatsen for å sikre raskere og bedre etterlevelse av EMDs dommer, blant annet gjennom årlige trepartsmøter mellom representanter for Ministerkomiteen og Europarådets parlamentarikerforsamling og menneskerettskommisær. Norge har også deltatt i en arbeidsgruppe som har utarbeidet utkast til en ny rekommandasjon om effektiv nasjonal kapasitet for å sikre rask etterlevelse av EMDs dommer. Rekommandasjonen ble vedtatt 6. februar 2008.

Norge har for øvrig arbeidet for å sikre tilstrekkelige ressurser til EMD og til Ministerkomiteens tilsyn med etterlevelse av dommer. Vi har presisert at dette ikke må gå ut over andre aktiviteter i Europarådet som også bidrar til det europeiske menneskerettighetssystemets effektivitet.

Anbefalinger om ytterligere reformtiltak

På Europarådets toppmøte i 2005, ble det besluttet å opprette en gruppe av vise personer som skulle foreslå ytterligere reformtiltak for å sikre effektiviteten til EMKs kontrollsystem på lang sikt. Under ledelse av tidligere president for EF-domstolen, Gil Carlos Rodriguez Iglesias, fremla gruppen sin endelige rapport 15. november 2006, med ti forslag til ytterligere reformtiltak. Gruppens viktigste forslag er etablering av et nytt judisielt silingsorgan innenfor EMD som skal behandle de enkleste sakene, slik at de nåværende dommerne kan konsentrere seg om prinsipp saker. Et annet forslag, er å flytte organisatoriske bestemmelser i EMK over i et nytt instrument – domstolsvedtekter – for å gjøre konvensjonens kontrollsystem mer tilpassningsdyktig i fremtiden. Andre forslag er blant annet å gi de øverste nasjonale domstolene mulighet til å be EMD om rådgivende uttalelser, å overføre erstatningsutmålingen i saker hvor EMD har konstatert brudd til nasjonale myndigheter, samt å utvide rollen til Europarådets menneskerettighetskommisær.

Norge har i Europarådet arbeidet aktivt for at rapporten skulle følges opp med en bred og åpen høringsprosess på europeisk og nasjonalt nivå. På nasjonalt nivå inviterte Utenriksdepartementet i første halvdel av 2007 til nasjonale konsultasjoner med representanter for relevante offentlige instanser og det sivile samfunn. Fra norsk side er vi i hovedsak positivt innstilt til gruppens forslag, men stiller spørsmål ved om de går langt nok. Norge deltar i en refleksjonsgruppe under Europarådets styringskomité for menneskerettigheter, som skal se nærmere på forslagene i rapporten fra gruppen av vise personer og andre forslag som kan styrke EMKs kontrollsystem. Selv om iverksettelsen av enkelte prosedyrer fra protokoll 14 gjennom protokoll 14bis vil avhjelpe domstolens situasjon, må hovedprioriteringen fortsatt være ikrafttredelse av hele protokoll 14. Samtidig jobbes det videre for ytterligere reformtiltak.

Internasjonal regelutvikling

I Europarådet, FN og ILO har det internasjonale samfunnet i snart 60 år arbeidet med å videreutvikle menneskerettighetenes normative rammeverk. En oversikt over de viktigste menneskerettighetskonvensjonene er tilgjengelig på Utenriksdepartementets nettsider om menneskerettigheter på Regjeringen.no (Norges MR-forpliktelser – regelverk og tilsyn).

FN-konvensjon om rettighetene til personer med nedsatt funksjonsevne

FN anslår at ca 650 millioner mennesker i verden i dag har funksjonsnedsettelse. Diskriminering på grunn av nedsatt funksjonsevne er utbredt i mange land. En ny konvensjon om rettighetene til personer med nedsatt funksjonsevne ble vedtatt av FN's generalforsamling 13. desember 2006 som skal bidra til å bekjempe denne diskrimineringen. Konvensjonen bekrefter at alle sivile, politiske, økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter også gjelder for personer med nedsatt funksjonsevne.

Norge var blant de 81 land som undertegnet konvensjonen 30. mars 2007. Konvensjonen trådte i kraft 3. mai 2008. Barne- og likestillingsdepartementet arbeider med å forberede Norges ratifisering. Det er også vedtatt en protokoll til konvensjonen som etablerer en individklageordning. Norge har ikke tatt stilling til spørsmålet om norsk undertegning og ratifisering av protokollen, men et utredningsarbeid om dette er påbegynt.

Norske myndigheter samarbeidet aktivt med funksjonshemmedes organisasjoner om konvensjonsarbeidet, som varte i fire år. Representanter fra Funksjonshemmedes fellesorganisasjon var med i den norske forhandlingsdelegasjonen.

FN-konvensjon om beskyttelse mot tvungen forsvinning

Tvungne forsvinninger benyttes av repressive regimer for å fjerne opposisjonelle og menneskerettsforkjempere. I følge FN's arbeidsgruppe mot tvungne og ufrivillige forsvinninger var det ved utgangen av 2006 mer enn 41 000 utestående saker om tvungne forsvinninger fordelt på 79 stater. Selv om eksisterende menneskerettsstandarder har gitt beskyttelse mot tvungne forsvinninger, har det vært huller i det internasjonale regelverket som i praksis har hindret et effektivt vern. En ny konvensjon ble vedtatt av FN's generalforsamling 20. desember 2006 for å styrke den folkerettslige beskyttelsen mot tvungne forsvinninger.

Konvensjonen definerer tvungen forsvinning og utvider menneskerettighetsvernet ved blant annet å bestemme at ingen skal være berøvet friheten i hemmelighet. Konvensjonen pålegger dessuten en rekke tiltak for å straffeforfølge personer som utfører eller medvirker til tvungen forsvinning. Videre kreves samarbeid med andre stater om etterforskning, påtale og eventuelt utlevering av lovbrøyttere.

Norge deltok i konvensjonsforhandlingene og undertegnet konvensjonen 21. desember 2007. Konvensjonen trer i kraft når 20 land har ratifisert den.

Tilleggsprotokoll til FNs torturkonvensjon

Tilleggsprotokollen trådte i kraft 22. juni 2006. Formålet med protokollen er å forebygge tortur og andre former for grusom, umenneskelig og nedverdiggende behandling eller straff ved å sikre jevnlig besøk fra uavhengige internasjonale og nasjonale organer til steder hvor personer er berøvet sin frihet. Den internasjonale besøksmekanismen tilsvarer i det vesentlige ordningen under Den europeiske torturkonvensjonen, men FN-konvensjonen forutsetter i tillegg at det foreligger uavhengige nasjonale besøksorgan. Norge undertegnet protokollen 24. september 2003 og tar sikte på å ratifisere høsten 2009.

Tilleggsprotokoll til FNs konvensjon for økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter

For FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter ble det i 1966 vedtatt en individklageordning gjennom en tilleggsprotokoll. For FNs konvensjon for økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter (ØSK) ble det først vedtatt en slik klageordning i 2008. Det åpnes for signering av tilleggsprotokollen 24. september 2009. Protokollen trer i kraft når 10 stater har ratifisert den.

Norge støttet FNs beslutning om å utarbeide utkast til en tilleggsprotokoll fordi vi anerkjenner menneskerettighetenes udelelighet og gjensidige avhengighet. Videre anså vi FN-prosessen som en viktig mulighet for å styrke kunnskap og bevissthet om hvordan gjennomføringen av disse rettighetene kunne styrkes. Det var imidlertid en klar forutsetning for Norges støtte at vi skulle stå fritt i forhold til en eventuell senere tilslutning til en klageordning.

Under arbeidet med tilleggsprotokollen fremkom det grunnleggende betenkeligheter til en individklageordning på grunn av ØSK-rettighetenes tildels svært vage formuleringer og det faktum at rettighetene berører viktige fordelingspolitiske spørsmål. Disse forhold kunne tilsi at man ikke gir ØSK-komiteen kompetanse til å overprøve nasjonale vurderinger i enkeltsaker. Norge besluttet derfor å reserve sin posisjon til protokollutkastet da utkastet ble oversendt til FNs MR-råd for behandling. Norge uttrykket samtidig skuffelse over at det endelige protokollutkastet ikke inneholdt en klar henvisning til statenes skjønnsmargin ved gjennomføringen av rettighetene utover de såkalte "minstestandardene". Norge uttrykket også bekymring over at protokollutkastet ikke presiserer at anmodninger om midlertidige tiltak ikke er rettslig bindende for statspartene. De samme posisjonene ble fremført da protokollutkastet ble vedtatt av FNs generalforsamling 10. desember 2009.

FNs erklæring for urfolks rettigheter

FN-erklæringen om urfolks rettigheter ble vedtatt i FNs generalforsamling 13. september 2007. Erklæringen er ikke et folkerettslig bindende dokument, men vil legge viktige føringer i det videre arbeidet for å fastslå hvilke rettigheter urfolk har. Den vil særlig få betydning i de land der det bor urfolk, og som ikke har ratifisert ILO-konvensjon nr. 169.

Urfolkserklæringen har bestemmelser både når det gjelder grunnleggende behov som mat, helse og utdanning, og bestemmelser om bruk av tradisjonelle ressurser og landområder. Erklæringens bestemmelser om landrettigheter, i artikkel 26 og følgende, kan tolkes på ulike måter. I forbindelse med avstemningen i generalforsamlingen ga Norge

en tolkningserklæring som slår fast at for de land som har ratifisert ILO-konvensjon nr. 169, må erklæringen forstås slik at det er henvist til de samme rettigheter som i ILO-konvensjonen. Artikkel 3 slår fast at urfolk har rett til selvbestemmelse.

I innledningen til Urfolkserklæringen slås det fast at situasjonen til urfolk varierer fra region til region og fra land til land, og at betydningen av nasjonale og regionale særegenheter og forskjeller i historisk og kulturell bakgrunn bør tas med i vurderingen. I praksis betyr det at rettighetene i konvensjonen må gjennomføres på en måte som er tilpasset situasjonen for det enkelte urfolk.

Norske myndigheter har deltatt aktivt i forhandlingene om urfolkserklæringen. Regjeringen har hatt et nært samarbeid med Sametinget, som hele tiden har vært representert i den norske forhandlingsdelegasjonen.

Europarådets konvensjon om forebygging av terrorisme

Europarådets konvensjon om forebygging av terrorisme ble lagt ut for undertegning på toppmøtet i Warszawa i mai 2005. Norge følger blant annet opp innholdet i konvensjonen gjennom forslagene til nye straffebestemmelser om terror i Ot.prp. nr. 8 (2007-2008) og vedtagelsen av et nytt straffebud mot oppfordring, rekruttering og opplæring til terrorhandlinger ved lov 19. desember 2008 nr. 114 om endring i straffeloven 1902 mv. (straffebud mot oppfordring, rekruttering og opplæring til terrorhandlinger). Konvensjonen skal forstås med de begrensningene som følger av Den europeiske menneskerettskonvensjonen (EMK), og gjennomføringen og håndhevingen av konvensjonen skal være underlagt rettssikkerhetsgarantiene som følger av EMK og andre menneskerettsforpliktelser, jf. artikkel 12 i konvensjonen. For en nærmere omtale av konvensjonen vises det til Ot.prp. nr. 8 (2007-2008) og Ot.prp. nr. 79 (2007-2008).

Europarådets konvensjon om beskyttelse av barn mot seksuell utnyttning og seksuelt misbruk

Norge har aktivt støttet Europarådets arbeid for å styrke barns rettigheter. Europarådet vedtok i juli 2007 en konvensjon om beskyttelse av barn mot seksuell utnyttning og seksuelt misbruk. Norge var blant de 22 medlemsland som undertegnet konvensjonen på den europeiske justisministerkonferansen 25. oktober 2007. Den har i midten av juni 2009 ikke trådt i kraft.

Europarådets konvensjon om tiltak mot menneskehandel

Kamp mot menneskehandel er et høyt prioritert tema i Europarådets arbeid, så vel som i Norge. Europarådet representerer både opphavsland, transitland og mottakerland for menneskehandel, og er derfor et viktig forum for denne problematikken. Europarådet vedtok i mai 2005 en konvensjon om tiltak mot menneskehandel, som trådte i kraft 1. februar 2008. Norge ratifiserte konvensjonen 17. januar 2008. En ny overvåkningsmekanisme, Gruppen av eksperter på tiltak mot menneskehandel (GRETA), er etablert og har til oppgave å overvåke konvensjonsstatenes gjennomføring av konvensjonen. GRETA er gitt stor frihet til selv å definere sine overvåkningsprosedyrer. Konvensjonen åpner for bruk av spørreskjema, landbesøk, samt samtaler med frivillige organisasjoner. Fra norsk side ble det arbeidet for norsk deltakelse i GRETA, og Hanne Sophie Greve, lagdommer og tidligere dommer ved Den europeiske menneskerettsdomstolen i Strasbourg ble i desember 2008 valgt inn i komiteen. Medlemmene er valgt for en periode på 4 år, med start 1. januar 2009. For nærmere informasjon om innholdet i konvensjonen, vises det til St.prp. nr. 2 (2007-2008).

Når det gjelder tiltak mot menneskehandel mer generelt, vises det til Regjeringens handlingsplan mot menneskehandel (2006-2009) Stopp menneskehandelen. UDs rapporter om departementets tiltak under handlingsplanen i 2007 og 2008 er tilgjengelig på Regjeringen.no. Norads gjennomgang av UDs portefølje for perioden 2003-2007 er også tilgjengelig på Regjeringen.no.

Nordisk samekonvensjon

På oppdrag fra regjeringene i Sverige, Finland og Norge har en nordisk ekspertgruppe utarbeidet et utkast til Nordisk samekonvensjon. Ekspertgruppen avga sin innstilling 26. oktober 2005. Regjeringene i de tre nordiske landene er enige om å videreføre arbeidet med en nordisk samekonvensjon, i første omgang gjennom fortsatt nasjonalt arbeid med høringsoppfølging og eventuelle konsekvensanalyser.

Konvensjonsutkastet tar utgangspunkt i at samene er urfolk i Finland, Sverige og Norge. Utkastet er utarbeidet på bakgrunn av de internasjonale instrumentene som de tre landene er bundet av. En nordisk samekonvensjon foreslås å ha som målsetting å lette samhandlingen mellom samer på tvers av landegrensene.

I Norge har forslaget vært ute på høring og blitt vurdert av en arbeidsgruppe bestående av representanter for Arbeids- og inkluderingsdepartementet, Justisdepartementet, Utenriksdepartementet og Sametinget. På bakgrunn av ekspertgruppens rapport og høringsuttalelsene har arbeidsgruppen foretatt en systematisk gjennomgang av konvensjonsutkastet med sikte på å identifisere og drøfte eventuelle problemer i forhold til nasjonal rett og folkeretten. Arbeidsgruppens rapport ble levert 3. oktober 2007 og er tilgjengelig på AIDs hjemmeside. På møte mellom sameministrene og sametingspresidentene i november 2007 ble det tatt sikte på at landene skal gjøre de videre avklaringer i forhold til nasjonal rett. Embetsmannsorganet har fått delegert myndighet til å forberede et videre opplegg for arbeidet med konvensjonen.

Internasjonal overvåking av Norges MR-forpliktelser

Norsk tilslutning til og gjennomføring av internasjonale menneskerettighetsinstrumenter er viktig både fordi det styrker menneskerettighetsvernet i norsk rett, og fordi det bidrar til å styrke respekten for menneskerettigheter internasjonalt. Den internasjonale overvåkingen av Norges menneskerettighetsforpliktelser er hovedsakelig basert på periodiske statsrapporter og individklager.

Nedenfor gis en kort presentasjon av Norges arbeid knyttet til periodiske statsrapporter i perioden 2006/2007/2008. Konkrete anbefalinger til Norge basert på statsrapportene eller individklagesaker omtales ikke. Slik informasjon finnes imidlertid i Norsk senter for menneskerettigheters årbøker om menneskerettighetene i Norge. Norske sammendrag av avgjørelser fra Den europeiske menneskerettighetsdomstolen, både vedrørende Norge og andre land, er tilgjengelig på Lovdatas nettsider.

Norges rapporteringsforpliktelser til FN

I vårt nasjonale oppfølgingsarbeid legges det ned mye arbeid i å forberede periodiske statsrapporter om vår gjennomføring av FNs menneskerettighetskonvensjoner, delta i de internasjonale overvåkingsorganenes eksaminasjoner og følge opp deres anbefalinger. I mars 2006 ble Norge eksaminert av FNs menneskerettighetskomité om gjennomføring av FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter. FNs rasediskrimineringskomité gjennomgikk vår oppfølging av FNs rasediskrimineringskonvensjon i august 2006.

Samisk kvinne. Påskefeiring i Kautokeino.

I august 2007 vurderte FNs kvinnekomité vår gjennomføring av FNs kvinnekonvensjon, mens FNs torturkomité vurderte vår gjennomføring av FNs torturkonvensjon i november 2007. FNs arbeidsgruppe for vilkårlige fengslinger besøkte Norge i april 2007. I 2008 leverte norske myndigheter vår fjerde rapport til FNs barnekomité og vår fjerde rapport under Den europeiske pakten om religion- eller minoritetsspråk.

Dialog med norske menneskerettighetsorganisasjoner og -institusjoner står sentralt i oppfølgingsarbeidet av de anbefalingene Norge mottar fra de internasjonale overvåkningsorganene. Norske myndigheter har bl.a. gjennomført møter med det sivile samfunn om anbefalingene fra FNs menneskerettighetskomité, FNs komité for økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter og FNs rasediskrimineringskomité. Bakgrunnsdokumenter og referater fra disse møtene er tilgjengelige på Utenriksdepartementets nettsider om menneskerettigheter på Regjeringen.no (Norges MR-forpliktelser – regelverk og tilsyn). Normalt koordinerer Utenriksdepartementet oppfølgingsmøtene, men hvert departement er ansvarlig for oppfølgingen av Norges internasjonale MR-forpliktelser innenfor deres ansvarsområder.

Norges rapporteringsforpliktelser til ILO

Den internasjonale arbeidsorganisasjon (ILO) er FNs særorganisasjon for arbeidslivet. ILO er en trepartsorganisasjon, der styrende organer er sammensatt av arbeidstakere, arbeidsgivere og regjeringer. Organisasjonen ble etablert for å bedre levekår, arbeidsforhold og muligheter for arbeidstakere verden over. ILO gjennomfører sitt mandat gjennom vedtak av internasjonale konvensjoner og anbefalinger om organisasjonsfrihet, arbeidsforhold, diskriminering i arbeidslivet og sosial sikkerhet.

Åtte av ILOs konvensjoner regnes som kjernekonvensjoner. Disse omhandler retten til organisering og kollektive forhandlinger (nr. 87 og 98), lik lønn for menn og kvinner (nr. 100), ikke-diskriminering i arbeidslivet (nr. 111) og avskaffelse av tvangsarbeid (nr. 29 og 105) og barnarbeid (nr. 138 og 182). ILOs konvensjon om urbefolkninger og stammefolk (nr. 169) er også sentral i ILOs arbeid for menneskerettighetene. I tillegg til den omfattende normative virksomheten, driver ILO globalt bistandssamarbeid for å fremme demokrati og menneskerettigheter, styrke arbeidsvernet og bekjempe arbeidsledighet og fattigdom.

Ifølge ILOs konstitusjon skal det med jevne mellomrom rapporteres over endringer i norsk regelverk og praksis for de konvensjonene vi har ratifisert. Det skal rapporteres på de åtte kjernekonvensjonene annethvert år. For urfolkskonvensjonen og de fleste øvrige ILO-konvensjonene skal vi rapportere hvert 5. år.

I 2007 ble det rapportert på ILOs kjernekonvensjoner om tvangsarbeid (nr. 29 Forced Labour Convention og nr. 105 Abolition of Forced Labour Convention) og barnarbeid (nr. 138 Minimum Age Convention og nr. 182 Worst Forms of Child Labour).

I 2008 ble det rapportert på konvensjonene om organisering og kollektive forhandlinger (nr. 87 Freedom of Association and Protection of the Right to Organise Convention og nr. 98 Right to Organise and Collective Bargaining Convention).

I 2009 har vi rapportert på konvensjonene om lik lønn for menn og kvinner (nr. 100 Equal Remuneration Convention), ikke-diskriminering (nr. 111 Discrimination (Employment

and Occupation) Convention) og urbefolkninger og stammefolk (nr. 169 Indigenous and Tribal Peoples Convention). I tillegg skal vi rapportere på konvensjonene om tvangsarbeid og barnarbeid.

Rapportene utarbeides av Arbeids- og inkluderingsdepartementet med innspill fra instanser som har ansvar for det norske regelverket som den aktuelle konvensjonen relaterer seg til.

Norges rapporteringsforpliktelser til Europarådet

Europarådet har vedtatt flere konvensjoner og resolusjoner for å utdype medlemslandenes menneskerettighetsforpliktelser. Den reviderte europeiske sosialpakt (Sosialpakten) er en av disse. Den europeiske komiteen for sosiale rettigheter (Ekspertkomiteen) overvåker landenes gjennomføring av sosialpakten.

Norge skal rapportere hvert år til Den europeiske komiteen for sosiale rettigheter (Ekspertkomiteen) om gjennomføring av bestemmelser i den reviderte europeiske sosialpakten. Med effekt fra oktober 2007 ble rapporteringsrutinene endret slik at det hvert år skal rapporteres på artikler som hører tematisk sammen.

I februar 2008 ble det rapportert på artikler som omhandler ansettelse, opplæring og like muligheter (art. 1, 9, 10, 15, 20, 24 og 25). I mars 2009 rapporterte Norge på artikler som omhandler helse, sosial sikkerhet og sosial beskyttelse (art. 3, 11, 12, 13, 14, 23 og 30). Innen oktober 2009 skal Norge også rapportere på artikler som omhandler arbeidsrettigheter (art. 2, 4, 5, 6, 21, 22, 26, 28 og 29). Rapportene utarbeides av Arbeids- og inkluderingsdepartementet med hjelp av innspill fra aktuelle instanser.

På grunnlag av rapportene utarbeider Ekspertkomiteen konklusjoner på hvorvidt Ekspertkomiteen mener at de respektive landenes regelverk og praksis er i overensstemmelse med Sosialpakten eller ikke. Grunnlaget for rapporten er et spørreskjema utarbeidet av Europarådet, samt konklusjoner fra tidligere rapporter. Ved mangelfull gjennomføring vil komiteens behandling kunne ende med en anbefaling om å rette opp forholdet vedtatt av Ministerkomiteen som består av utenriksministrene i Europarådets medlemsstater. Konklusjonene er tilgjengelig på Europarådets nettsider.

Den europeiske torturkomité (CPT) avga i mars 2006 rapport om sitt seneste besøk i Norge i oktober 2005. Norge gir høy prioritet til oppfølging av CPTs anbefalinger, og innga svar til CPTs rapport i oktober 2006. CPTs arbeid i de øvrige av Europarådets medlemsland følges også nøye fra norsk side. Vi jobber i denne forbindelse for at det skal bli en etablert praksis at alle medlemsland anmoder om offentliggjøring av CPTs rapporter, en politikk vi selv allerede følger.

Norges andre rapport om gjennomføring av Europarådets rammekonvensjon om beskyttelse av nasjonale minoriteter ble behandlet i Ministerkomiteen 20. juni 2009. I sin resolusjon om Norges gjennomføring konkluderer Ministerkomiteen at beskyttelsen av nasjonale minoriteter er bedret bl.a. gjennom styrking av lovverket og det institusjonelle apparatet for kamp mot diskriminering, og myndighetenes støtte til bevaring av identitet og kultur. Ministerkomiteen viser imidlertid til behov for ytterligere tiltak og anbefaler myndighetene bl.a. å fremskaffe mer data om minoritetenes situasjon, styrke kvensk språk, bedre situasjonen til rom og øke minoritetenes deltakelse på den offent-

lige arena. Informasjon om oppfølging av anbefalingene vil i første omgang bli gjort i den løpende dialogen med Den rådgivende komité og deretter redegjort for i Norges 3. rapport som skal avleveres i 2010.

Tematiske satsningsområder i Norges multilaterale arbeid

Den 11. november 2008 innledet Utenriksminister Jonas Gahr Støre til debatt på et møte i Bergen. Tittelen på møtet var "Verdenserklæringen for menneskerettigheter 60 år: Dilemmaer for utenrikspolitikken?". Her gjennomgikk Utenriksministeren de områdene som Norge har valgt å prioritere i vår innsats for menneskerettighetene. Nedenfor følger en utdyping av noen av de satsningsområdene som står særlig sentralt i vårt multilaterale MR-arbeid.

Menneskerettighetsforsvarere

Menneskerettighetsforsvarere er enkeltmennesker som står opp for andres rettigheter og ofte risikerer eget liv for å bl.a. fremme menneskers rett til å ytre seg fritt uten å bli fengslet og torturert. Norge har i lengre tid vært engasjert i tiltak som kan støtte og verne menneskerettighetsforsvarere. Denne gruppen prioriteres på grunn av deres grunnleggende rolle i arbeidet med å dokumentere og synliggjøre menneskerettighetsbrudd. Mange menneskerettighetsforsvarere har også et reelt behov for beskyttelse som følge av sitt arbeid med å avdekke myndigheters maktmisbruk i strid med statenes menneskerettighetsforpliktelser.

Norge ledet forhandlingene som ledet frem til vedtagelsen av FN-erklæringen om menneskerettighetsforsvarere i 1998. Norge er også hovedforslagsstiller for resolusjonen om menneskerettighetsforsvarere i FN som Generalforsamlingen behandler annethvert år (sist i 2007). Dette arbeidets viktighet har økt de senere årene, blant annet som en følge av de begrensninger og inngrep menneskerettighetsforsvarere har vært utsatt for begrunnet i den internasjonale kampen mot terrorisme.

Våren 2008, under FNs menneskerettighetsråds 7. sesjon, ble det under Norges ledelse fremforhandlet og vedtatt ved enstemmighet et nytt 3-årig mandat for FNs spesialrapportør for menneskerettighetsforsvarere. Mange land ønsket å begrense menneskerettighetsforsvarernes virksomhet og handlingsrom. Det var derfor svært krevende å oppnå enighet om teksten, som ble enstemmig vedtatt i FNs menneskerettighetsråd. Spesialrapportøren gjennomfører landbesøk og reagerer på en lang rekke henvendelser fra menneskerettighetsforsvarere fra hele verden. Den nye mandatholderen tiltrådte 1. mai 2008 og heter Margaret Sekaggya. Sekaggya kommer fra Uganda og har tidligere bl.a. ledet den ugandiske menneskerettighetskommisjonen.

Norge har i 2007 og 2008 også arbeidet for å styrke Europarådets innsats for menneskerettighetsforsvarere. En arbeidsgruppe under Norges ledelse har utarbeidet en erklæring om beskyttelse av menneskerettighetsforsvarere og fremme av deres aktiviteter. Erklæringen ble vedtatt av Ministerkomiteen 6. februar 2008.

I 2004/2005 utarbeidet Utenriksdepartementet en veiledning til utenriksstasjonene for å systematisere og styrke deres støtte til menneskerettighetsforsvarere. Støtten til menneskerettighetsforsvarere omfatter ulike virkemidler, og illustrerer hvordan Norge arbeider for å støtte enkeltmennesker som ofte setter sitt eget liv på spill for å opprett-

समाचार माथिका
विज्ञापन
फित्त प्रतिबन्ध खारेज गर।

साजि
महासंघ

holde demokratiske grunnverdier og sentrale rettsstatsprinsipper. Norges veiledning er for tiden under revisjon for om mulig å styrke dens praktiske verdi.

I samarbeid med Norsk senter for menneskerettigheter reviderte Utenriksdepartementet i 2006 og 2007 sitt kurstilbud om menneskerettighetene. Kurset tilbys ansatte i UD og Norad for å heve deres kompetanse om det internasjonale menneskerettighetssystemet og menneskerettighetsforsvarere mer spesielt.

Næringsliv og menneskerettigheter

Norge ønsker å være en pådriver i internasjonale prosesser som omhandler samfunnsansvar, herunder bedrifters ansvar for å respektere menneskerettighetene. De siste årene har det pågått et viktig nybrottsarbeid i FN under ledelse av FNs general-sekretærs spesialrepresentant for menneskerettigheter og næringsliv. Norge har støttet hans mandat både politisk og finansielt. Han vektlegger behovet for samarbeid mellom ulike aktører med ulike roller: stater, bedrifter, internasjonale organisasjoner og sivil samfunn. Norge ledet forhandlingene da hans mandat ble forlenget av FNs menneskerettighetsråd i 2008. Så langt har han bl.a. foreslått at stater bør arbeide mot en mer helhetlig politikk, slik at hensynet til menneskerettigheter ivaretas i all offentlig virksomhet. Det gjelder som eier, investor, kapitalforvalter, innkjøper og garantist for eksportkreditter. Dette er ikke en enkel oppgave, men Norge tar denne utfordringen på alvor. Spesialrepresentanten har også et fokus på å bedre ofrenes muligheter til å få påklaget selskapers menneskerettighetsbrudd og hvordan man kan forbedre mekanismene knyttet til klager om selskapers brudd på menneskerettighetene. Hans anbefalinger og arbeid står sentralt i Stortingetsmelding nr. 10 (2008 – 2009).

Diskriminering på bakgrunn av seksuell legning og kjønnsidentitet

Mange mennesker opplever i dag å bli fengslet, drept, trakassert, voldtatt og diskriminert fordi de har en seksuell orientering eller en kjønns-identitet som skiller seg fra flertallet. I mange land består også legale hindringer, for eksempel ved at homofili er forbudt. De tilhører gruppen som internasjonalt går inn under forkortelsen LGBTI (Lesbian, Gay, Bisexual, Transgender and Intersex).

Regjeringen tar opp rettigheter for homofile og lesbiske i aktuelle internasjonale sammenhenger, og støtter organisasjoner som arbeider for deres rettigheter. Dette satsningsområdet er fremhevet både i Handlingsplanen for kvinners rettigheter og likestilling (2007-2009) og St.prp.nr. 1 (2006-2007). Norge arbeider både multilateralt, gjennom FN og Europarådet, og bilateralt med denne problemstillingen.

Høsten 2006 holdt Norge innlegg i FNs menneskerettighetsråd på vegne av 54 land om menneskerettighetsovergrep på grunn av seksuell orientering og kjønnsidentitet. Det ble fulgt opp i et innlegg holdt av statssekretær Raymond Johansen i mars 2007. Innleggernes hovedbudskap har vært tredelte:

1. Stater må avkriminalisere homofili, og de som har dødsstraff for homofili må avskaffe dette. Homofili er i dag straffbart i over 80 land, og flere av disse har dødsstraff for homofili.
2. Stater må respektere det absolutte forbudet mot tortur og motarbeide vold mot LGBTI.
3. Stater må ikke diskriminere på grunn av seksuell orientering og kjønnsidentitet.

Dette arbeidet ble videreført i desember 2008 da Norge var blant 66 land som stilte seg bak et innlegg i FNs generalforsamling. Det var første gang et innlegg om dette tema ble holdt der, og Norge var med i kjernegruppen som utarbeidet innlegget. Der ble land fordømt for overgrep mot homofile på grunn av deres seksuelle orientering, og stater ble bedt om å gjennomgå sine lovverk for å sikre at homofil praksis ikke er kriminalisert. Videre stadfestet innlegget at prinsippene om universalitet og ikke-diskriminering også omfatter disse gruppene. Teksten i 2008 var mer ambisiøs enn innlegget i Menneskerettighetsrådet i 2006 og flere land stilte seg bak den. I forbindelse med at innlegget ble lest opp i FNs generalforsamling arrangerte også den norske FN-delegasjonen, i samarbeid med flere amerikanske NGOer, seminar om temaet. Aktivister fra USA, Peru, Nepal og Namibia fortalte om sine erfaringer.

Sammen med andre vestlige land medvirket Norge til at tre NGO'er som representerer lesbiske og homofile fikk akkreditering til FN i desember 2006.

Videre har Norge støttet Yogyakarta-prinsippene som ble lansert i mars 2007. De 29 prinsippene tar for seg en rekke menneskerettigheter og ser hvordan de bør gjennomføres overfor personer med ulike former for "seksuell orientering" og "kjønnsidentitet", se www.yogyakartaprinciples.org.

15. mai 2009 var Norge medarrangør av en internasjonal konferanse i Paris om menneskerettigheter, seksuell orientering og kjønnsidentitet - med fokus på deltakelse fra sivil samfunn. Målet var å bidra til en god oppfølging av innlegget under FNs 63. generalforsamling.

Under konferansen presenterte Norge nye retningslinjer for å systematisere og styrke norske utenriksstasjoners innsats for å fremme rettighetene til personer som faller innenfor LGBTI-definisjonen. Retningslinjene er tilgjengelige på Regjeringen.no.

Bekjempelse av vold mot barn

I 2001 anbefalte FNs Generalforsamling at Generalsekretæren skulle utnevne en uavhengig ekspert for å utrede omfanget av vold mot barn og fremme anbefalinger for forebygging og respons. Arbeidet ble påbegynt i 2003 og i 2006 var den ferdigstilt etter en omfattende global og deltakende prosess som involverte FN-organisasjoner, regjeringer og sivil samfunn, herunder barn og ungdom fra alle regioner. Studien avdekket omfattende og verdensomspennende bruk av vold mot barn. Den viste at vold rammer både jenter og gutter i alle aldre, fra ulike sosiale kontekster og av alle nasjonaliteter, og at det er alvorlige konsekvenser både på kort og lang sikt for de som rammes. Rapporten inneholder anbefalinger for å forebygge og respondere på vold mot barn i hjem, skole, andre institusjoner, arbeidssituasjoner og i samfunnet.

Den uavhengige eksperten fikk et utvidet mandat til 2007 for å sette i gang arbeidet med oppfølgingen og bl.a. foreslå til Generalforsamlingen hvordan oppfølgingen på best mulig måte kan forankres i FN systemet. FNs generalforsamling vedtok høsten 2007 at Generalsekretæren skulle oppnevne en spesialrepresentant på høyt nivå for tre år for å lede det internasjonale arbeidet med oppfølgingen av studien. Portugisiske Marta Santos Pais ble 1. mai 2009 utnevnt som FNs generalsekretærs spesialrepresentant for å bekjempe vold mot barn.

Norge har støttet studien og oppfølgingsarbeidet med finansiell støtte og med pådriverarbeid som har ført saken høyt på dagsordenen i internasjonale fora. HKH Kronprins Haakon deltok i lanseringen av rapporten i FN i New York. I 2006 samarbeidet Utenriksdepartementet og Barne- og likestillingsdepartementet om en nasjonal lansering av FN-studien. Norge støtter også NGO'er i deres oppfølgingsarbeid på landnivå.

Styrket gjennomføring av arbeidstakeres rettigheter

Anstendige arbeidsvilkår med respekt for arbeidstakernes rettigheter er avgjørende for et rettferdig samfunn. Det gjelder både nasjonalt, regional og globalt. Globaliseringen av arbeidsmarkedet gjør at Regjeringen nå arbeider aktivt også internasjonalt for bedre beskyttelse av arbeidstakernes rettigheter. Her står FN og ILO - Den internasjonale arbeidsorganisasjonen - sentralt. Gjennom samarbeidet i OECD deltar Norge også aktivt for å fremme standarder innen sysselsetting, sosial sikkerhet, faglige rettigheter og sosial dialog. Disse initiativene, som er en del av OECD-DACs Poverty Network, utgjør de fire pilarene i ILOs Decent-Work agenda.

Statsministeren var i 2006 hovedtaler da arbeidstakernes rettigheter var et tema i ECO-SOC, FNs økonomiske og sosiale råd. I 2007 lyktes vi å forankre dette temaet i hele FN-systemet, gjennom en beslutning i det såkalte Chief Executives Board, der alle toppsjefene i FN-organisasjonene, Verdensbanken, Det internasjonale pengefondet og Verdens handelsorganisasjon (WTO) er medlemmer.

Under forhandlinger i ECOSOC i 2007 fikk Norge gjennomslag for at ILOs nye ”verktøykasse” for anstendig arbeid og arbeidstakernes rettigheter, ”Toolkit for Mainstreaming Employment and Decent Work”, skal brukes aktivt av hele FN-systemet, herunder i samarbeidet med utviklingslandene. Dette var et viktig gjennombrudd. Norge fortsetter arbeidet for å løfte og forankre spørsmålet om anstendige arbeidsvilkår og arbeidstakernes rettigheter på FNs agenda, blant annet i tilknytning til FNs generalforsamling. Dette er en viktig del av Norges arbeid for mer rettferdig global styring.

Et eget prosjekt for sosial globalisering med vekt på å styrke faglige rettigheter er etablert i Utenriksdepartementet. Norge har økt samarbeidet med ILO om faglige rettigheter og i 2007 økte vi støtten til ILOs arbeid med faglige rettigheter med 15 millioner kroner. I tillegg har vi styrket kontakten med sivilt samfunn, blant annet gjennom egne kontaktmøter som inkluderer partene i næringslivet.

I september 2008 arrangerte Norge, LO, NHO og Financial Times konferansen ”Decent Work - a key to Social Justice for a Fair Globalization”. Konferansen drøftet kompleksiteten rundt et globalisert arbeidsmarked og bidro til den internasjonale debatten om hvordan vi kan sikre bedre økonomisk styring og fremme full sysselsetting og anstendige arbeidsvilkår i alle deler av verden. Et konkret resultat av konferansen var arbeidet med en resolusjon i FNs generalforsamling samme høst. Initiativet kom fra Norge som et ledd i oppfølgingen av regjeringens strategi for bedre beskyttelse av arbeidstakernes rettigheter globalt. Resolusjon A763/L.29 støtter ILO-erklæringen ”Social Justice for a Fair Globalization” og ber alle relevante aktører bidra til gjennomføring av ILO-erklæringen, ikke minst gjennom bedre beskyttelse av arbeidstakernes rettigheter.

Kampen for faglige rettigheter er også en viktig del av vår utenriks- og utviklingspolitikk overfor enkeltland. Faglige rettigheter står for eksempel sentralt i vår menneskerettighetsdialog med Kina.

I revidert nasjonalbudsjett for 2009 foreslår Regjeringen å bevilge nye 30 millioner kroner til den internasjonale arbeidsorganisasjonens (ILO) for å bedre internasjonale arbeidsstandarder. Den internasjonale finanskrisen har blitt en økonomisk krise og er på vei til å bli en sosialkrise i mange land. Regjeringen ønsker at sysselsetting, sosial beskyttelse og kriterier for et anstendig arbeid løftes høyere i den internasjonale debatten om hvordan vi skal møte finanskrisen. Arbeidet for å sette internasjonale standarder for et anstendig arbeidsliv, er en viktig del av arbeidet med å bekjempe fattigdom og sikre en mer rettferdig verden.

Oppfølging av Verdenskonferansen mot rasisme

FNs verdenskonferanse mot rasisme fant sted i Durban, Sør Afrika, i 2001. Der ble FN's medlemsland enige om en erklæring og en handlingsplan for å bekjempe rasisme - Durban Declaration and Programme of Action (DDPA). I desember 2006 vedtok FN's generalforsamling enstemmig å avholde en konferanse for tilsyn med hvordan statene har fulgt opp det som ble besluttet i 2001. Oppfølgingskonferansen fant sted i Genève 20. - 24. april 2009.

Det var flere utfordringer i arbeidet med å fremforhandle en tekst som landene kunne bli enige om. Flere land var kritiske til forberedelsene, og mente konferansen ville bli for dominert av stater som i realiteten ønsker å undergrave menneskerettighetene. Blant annet ønsket enkelte stater en tekst som var svært kritisk til staten Israel, og en tekst som ville gjøre æreskrenking av religioner til et menneskerettighetsbrudd. Fra blant annet afrikansk hold ble det argumentert for at oppfølgingskonferansen skulle kunne ta opp nye spørsmål, herunder forslag om tilleggsstandarder, samt gjenåpne temaer som ble diskutert i Durban. De vestlige lands posisjon har vært at konferansen skulle fokusere på gjennomføringen av de vedtak som ble truffet i Durban. Disse motsetningene preget det forberedende arbeidet.

Forberedelsene fant sted innen rammen av FN's menneskerettighetsråd. Norge var i 2007 – 2009 representert i byrået som ledet forberedelsene til konferansen. Da man valgte å påta seg dette arbeidet, var det blant annet ut fra ønsket om å kunne bidra til å finne kompromissløsninger og å bringe behandlingen av denne viktige saken inn på et positivt spor. Teksten som ble vedtatt i Geneve i april utgjør et godt grunnlag for FN og verdenssamfunnets videre arbeid for å bekjempe rasisme.

Ytringsfrihet

Ytringsfrihet stod på dagsorden da det første årlige Trygve Lie Symposium fant sted under FN's generalforsamling i New York 25. september 2008. Utenriksminister Jonas Gahr Støre og Sveriges utenriksminister Carl Bildt var vertskap for arrangementet som også var en markering av at FN's menneskerettighetserklæring var 60 år. Målet var å få ytringsfrihet høyere opp på den internasjonale dagsorden ved å samle land på tvers av kulturelle og geografiske skillelinjer, og flere utenriksministre deltok på arrangementet. Vårt arbeid for ytringsfrihet er behandlet nærmere i neste kapittel.

DEMOKRATI OG RETTSSTATSPRINSIPPER

Den overordnede målsetningen for en rettsstat er å beskytte individet mot maktmisbruk fra offentlige myndigheter. Sentrale rettsstatsprinsipper omfatter vern mot vilkårlig fengsling, sikring av en rettferdig rettergang ved uavhengige domstoler, og respekt for forbudet mot tortur og annen grusom, umenneskelig og nedverdiggende behandling eller straff. I tillegg til disse prinsippene er ytringsfrihet og uavhengige medier, organisasjons- og forsamlingsfrihet og tros- og livssynsfrihet grunnleggende forutsetninger for et levende og velfungerende demokrati.

Norge støtter og deltar i innsatsen mot internasjonal terrorisme. Samtidig har omfattende terrorlovgivninger, vide definisjoner av terrorisme og manglende vilje til å respektere menneskerettslige forbud synliggjort og forsterket noen av de viktigste menneskerettighetsutfordringene vi står ovenfor i dag.

Vi får faretruende signaler om økt aksept for tortur og andre former for mishandling i avhørssituasjoner. Menneskerettighetsforkjempere utsettes for overgrep og trusler fordi de avdekker og dokumenterer menneskerettighetsbrudd. Organisasjons- og forsamlingsfriheten innskrenkes i flere land. Bevegelsesfriheten over landegrenser begrenses. Det tegnes ofte forenkla bilder av identitet og tilhørighet, og minoriteter erfarer stigmatisering og overvåking. Mange land benytter terrortrusselen til å rettferdiggjøre økt statlig kontroll, strengere sensur og brudd på menneskerettighetene. Det er Norges syn at innsatsen mot terrorisme mest effektivt utøves innenfor rammene av menneskerettighetene og internasjonal humanitær rett.

I 2006 ble norske myndigheter stilt overfor en ny type utfordring. Fire måneder etter første publisering i danske Jyllandsposten, fikk karikaturene av profeten Muhammed stor oppmerksomhet da de ble republisert av den norske avisen Magazinet. Tegningene utløste voldsomme følelser, skremmende hendelser og lange debatter. Diskusjonen som fulgte kom til å handle om ytringsfrihet og religionsfrihet. Skal ytringsfriheten innskrenkes fordi noen kjenner seg krenket av visse utsagn? Skal et menneske ha lov til å krenke andre med ytringsfriheten som ryggdekning?

Hva har Norge sagt og gjort?

Satsning på ytringsfrihet og uavhengige medier

Ytringsfrihet er en kjerneverdi i den norske engasjements- og menneskerettighetspolitikken. Norge har i 2008 styrket arbeidet for ytringsfrihet og uavhengige medier, særlig i land der medier er under press. Det betyr blant annet at norske myndigheter vil reagere når journalister blir truet og trakassert.

I 2008 ble det satt av 15 millioner kroner til satsingen, som kommer i tillegg til omkring 100 millioner kroner som allerede blir brukt til tiltak for å styrke ytringsfrihet og uavhengige medier. Norge samarbeider med ulike organisasjoner på området, og bruker FN aktivt for å ta opp disse spørsmålene. Dette stod sentralt i Utenriksministerens tale da han lanserte ytringsfrihetsinitiativet "Freedom of Expression- Missing in Action" 7. april 2008.

Norske og internasjonale ytringsfrihets- og medieorganisasjoner er viktige dialog- og samarbeidspartnere for departementet. I første omgang blir "medier under press" et satsningsområde med vekt på betydningen av uavhengige medier i kampen mot korrupsjon og overgrep, og for demokrati (se ovenfor om dette).

Global intermediedialog

I samarbeid med det indonesiske utenriksdepartement arrangerte norske myndigheter, redaktører og journalister fra de to land Global Inter-Media Dialogue på Bali i september 2006. Bakteppet for intermediekonferansen var karikaturstriden. Konferansen satte ytringsfrihet, toleranse og mediens ansvar på agendaen. Konferansen ble fulgt opp av et tilsvarende arrangement i Oslo i juni 2007 kalt Primetime for Diversity: Journalism in a Troubled World. Journalisters arbeidsforhold og rapportering i konfliktområder, i Russland og i Kina ble fokusert. Den tredje intermediedialogen fant sted i Indonesia i mai 2008.

Formålet med de tre dialogmøtene har vært å bidra til å øke bevisstheten om ytringsfrihet og toleranse i en globalisert verden. Samarbeid mellom medier i vestlige land og medier i land med store muslimske befolkningsgrupper er en prioritert målsetting. Flere samarbeidsprosjekter er kommet i gang.

Politisk budskap og initiativ med bakgrunn i "Karikaturesaken"

I tiden etter "Karikaturesaken" har norske myndigheter vært opptatt av å målbære et todelt budskap: Ytringsfriheten må ikke innskrenkes. Sensur innebærer alltid de styrendes overmakt. Anledning til å uttrykke meningsforskjeller og rom for kritisk tenkning er vesentlige komponenter i ethvert demokratisk samfunn. Ytringsfriheten er en del av forutsetningen for at en muslim eller en buddhist fritt kan leve og uttrykke seg i svar med egen overbevisning i et land som Norge. Ytringsfriheten innebærer at vi noen ganger utfordres av hverandre.

Samtidig vet vi at ytringsfriheten også skal beskytte mindretallet, minoritetene og de som ikke sitter med makten. Ytringsfriheten er til for at også de marginale og mindre populære ytringer skal kunne fremføres. Vi må arbeide for å skape et samfunn som preges av respekt for hverandres liv og toleranse for hverandres verdier og verdensbilder. Vi må legge til rette for møter mellom mennesker, for dialog og samhandling, slik at vi får mer kunnskap om hverandre.

Utenriksdepartementet har tatt initiativ for å skape møteplasser for dialog og meningsutveksling mellom ulike kulturer og religioner. Forum for religion og utenrikspolitikk ble opprettet i 2007. Sentrale fagpersoner fra flere sammenhenger har her kommet sammen for å drøfte religionens og politikkenes felles arenaer. Utenriksdepartementet støtter og legger til rette for religionsdialog og interkulturell dialog lokalt og nasjonalt i Norge, så vel som i Midtøsten og andre steder i verden.

Norges menneskerettighetsdialoger

Norges menneskerettighetsdialoger er et viktig satsningsområde. Gjennom disse ønsker vi å bidra til økt kunnskap om og forståelse for demokrati og rettsstatsprinsipper. De internasjonale menneskerettighetene danner rammene for dialogene. Hver dialog er unik og tilpasset situasjonen og behovene i de land som deltar.

Kina

Norge har siden 1997 hatt en menneskerettighetsdialog med Kina med årlige rundebord på politisk nivå og med ekspertdeltakelse. Den norske dialogmodellen har sine røtter i den nordiske samfunnsmodellen kjennetegnet av et nært samarbeid mellom ulike partnere. Ekspertene som deltar i dialogen inkluderer ulike departementer og et bredt spekter av organisasjoner fra det sivile samfunn som bl.a. LO, NHO, Legeforeningen, Helsingforskomitéen og Amnesty International. Ekspertene deltar i arbeidsgrupper som fokuserer på henholdsvis arbeidstageres rettigheter, minoriteters rettigheter, fangers rettigheter og anholdtes rettigheter. I den bilaterale kontakten med kinesiske myndigheter legges det særlig vekt på rettsstatsprinsipper, forenings- og organisasjonsfrihet, ytringsfrihet, kvinners rettigheter, religionsfrihet, rettighetene til minoriteter og arbeidet mot dødsstraff.

I 2006 ble Rundebordet avholdt i Beijing, og i forkant ble det gjennomført et feltbesøk til Xinjiang-provinsen som del av det offisielle programmet. Den 10. rundebordskonferansen om menneskerettigheter og rettsprinsipper ble avholdt i Lillestrøm i oktober 2007. Da hadde vi den bredeste deltakelsen noensinne med over 30 deltakende norske og kinesiske institusjoner og organisasjoner. I forbindelse med 10-års markeringen ble det laget en engelskspråklig oppsummering av erfaringene så langt. Oppsummeringen er tilgjengelig på Regjeringen.no. I oktober 2008 ble Rundebordet avholdt i Beijing med to forutgående feltbesøk, til henholdsvis Tibet og Guangzhou.

Som del av menneskerettighetsdialogen støttes en rekke prosjekter på ekspertnivå:

- LO/NHO og AID i arbeidsgruppen for arbeidstakerrettigheter har drevet et prosjekt rettet mot konkrete virksomheter i Shanghai-området, hvor formålet var å øke kunnskapen om temaene eliminering av diskriminering, kollektive forhandlinger og konfliktløsning.
- Norsk senter for menneskerettigheter samarbeider med en rekke kinesiske institusjoner om prosjekter for å fremme rettsstatsprinsipper, kvinners rettigheter, etniske minoriteters rettigheter og utdanning innenfor menneskerettighetslovgivning.
- Sivilombudsmannens kontor er i dialog med det kinesiske anklagerembetet om flere temaer knyttet til strafferettspleie og fangebehandling. Barneombudet arbeider om utvikling av barns rettigheter i Kina.
- NHO samarbeider bl.a. med CEC (China Enterprise Confederation) om ledelsesopplæring og organisasjonsutvikling i det private næringsliv, og arrangerer jevnlig seminarer om bl.a. kollektive forhandlinger.

- Norsk LO og kinesisk All China Federation of Trade Unions (ACFTU) har et lignende samarbeid på arbeidstageres rettigheter.
- Norsk Legeforening samarbeider med den kinesiske psykiatriforening om menneskerettigheter og etikk.
- Advokatforeningen har etablert kontakt med All China Lawyers' Association og advokatforeningen i Beijing og tar sikte på et samarbeid om rettsikkerhet.
- Statsadvokatembetet har opprettet kontakt med sin kinesiske motpart og har tatt initiativ til et prosjekt som vil se nærmere på hvordan menneskerettighetene ivaretas i hhv. norsk og kinesisk strafferettspleie.
- FAFO fullførte høsten 2006 sin store levekårsundersøkelse i Vest-Kina.

Indonesia

Menneskerettighetsdialogen med Indonesia ble formelt innledet i Jakarta i april 2002. Dialogen føres på statssekretær/statsrådsnivå og mellom norske og indonesiske eksperter fra offentlige institusjoner og frivillige organisasjoner. Dialogmøtene gjennomføres årlig.

I 2006 fant dialogmøtet sted i Jakarta. Fokuset for diskusjonene var konkrete utfordringer knyttet til politiets arbeid, anti-terror og menneskerettigheter samt betydningen av inter-religiøs dialog. Den norske delegasjonen ble ledet av statssekretær Kjetil Skogrand og bestod av en rekke representanter fra media, akademien, politiet, frivillige organisasjoner, Riksadvokatens kontor, Likestillings- og diskrimineringsombudet samt Justis- og Utenriksdepartementet. Fra indonesisk side deltok over 160 personer fra tilsvarende fagmiljøer. Indonesias delegasjon ble ledet av minister for justis og menneskerettigheter, Dr. Hamid Awaluddin.

I 2007 fant dialogmøtet sted i Oslo i april. Temaene som ble diskutert på rundebordet var MR-opplæring av politi og militære, religions- og trosfrihet samt økonomiske og sosiale rettigheter. Den norske delegasjonen ble ledet av statssekretær Raymond Johansen og bestod av representanter fra Indonesia-programmet ved Senter for menneskerettigheter, politiet, forsvaret og flere departementer. I tillegg deltok NHO, Helsingforskomiteen, Regnskogfondet, Islamsk Råd, Human Etisk Forbund og Oslo-koalisjonen i dialogen. Indonesias delegasjon ble ledet av fungerende statssekretær Harikristuti Harkrisnowo og var sammensatt av representanter fra myndighetene og flere organisasjoner. Foruten politiske konsultasjoner og en ekspertkonferanse, ble det gjennomført en rekke institusjonsbesøk. I april 2008 fant dialogmøtet sted i Jakarta, og i april 2009 i Oslo.

MR-dialogen har lagt grunnlaget for utviklingen av en rekke samarbeidsprosjekter mellom norske og indonesiske partnere. Norsk senter for menneskerettigheter opprettet et Indonesia-program i mai 2002. Programmet omfatter menneskerettighetsundervisning, rettsreform, menneskerettigheter i konfliktområder og styrking av Indonesia-kompetansen i Norge. Det er nær sammenheng mellom de temaer som behandles i de offisielle dialogmøtene og de områdene Indonesia-programmet er engasjert i. Også NHO og Regnskogfondet har samarbeidsprosjekter med Indonesia.

Vietnam

Norges menneskerettighetsdialog med Vietnam startet i 2003. Det fjerde dialogmøtet fant sted i Oslo i januar 2007. På dagsorden sto kriminologi, menneskehandel og vold mot kvinner og barn. I programmet inngikk også besøk til Høyesterett, Kriminalomsorg i frihet, Senter for menneskerettigheter, Oslo Krisesenter/Rosa-prosjektet samt Oslo politistasjon med en orientering om politiets nystartede prosjekt innen bekjempelse av menneskehandel og prostitusjon.

Det var også bilaterale konsultasjoner på politisk nivå der ratifisering av internasjonale menneskerettighetskonvensjoner, ytringsfrihet og menneskerettighetsforvarere stod sentralt.

På norsk side deltok et bredt spekter av representanter fra ulike rettsinstanser, akademiske institusjoner, advokatforeningen og frivillige organisasjoner. Den vietnamesiske delegasjonen var sammensatt av representanter for Vietnams utenriksdepartement, innenriks- og sikkerhetsdepartementet, justisdepartementet, arbeids- og sosialdepartementet, flere forskningsinstitutter og Vietnams kvinnebevegelse.

Det var imidlertid flere alvorlige tilbakeslag mot menneskerettighetene i Vietnam våren 2007. Menneskerettighetsforvarere og politisk opposisjonelle ble arrestert eller satt i husarrest. Norge har ved flere anledninger beklaget denne utviklingen, alene og sammen med andre land. Vi har også vært tilstede ved en rekke rettssaker. Utenriksministeren redegjorde for Norges syn på utviklingen 1. juni 2007 i Stortinget som svar på en interpellasjon fra Erna Solberg. Den femte dialogrunden ble avholdt i Hanoi i april 2008. Den sjette dialogrunden ble avholdt i Oslo i mai 2009.

MR-dialogprosjektet

Høsten 2006 ble det opprettet en prosjektgruppe i Utenriksdepartementet som skulle vurdere Norges arbeid med menneskerettighetsdialoger. Prosjektet hadde sin bakgrunn i at dialogarbeidet har blitt en stadig mer synlig del av norsk utenrikspolitikk på det menneskerettslige området, og at Regjeringens Soria-Moria-erklæring vektlegger at dialogene skal videreutvikles. Hovedmålsetningen for prosjektet var å videreutvikle et rammeverk for MR-dialogene som bidrar til å gjøre dialogene mer effektive og tar vare på langsiktige satsningsområder innen dialogarbeidet.

Prosjektgruppen har bestått av representanter i Utenriksdepartementet (Seksjon for Øst-Asia og Oceania og Seksjon for menneskerettigheter og demokrati), samt ambassade-sekretærer i de tre dialoglandene. I tillegg har en ekstern referansegruppe med representanter fra det sivile samfunn, offentlige organer, næringsliv og interessegrupper bidratt med innspill og anbefalinger.

Rundebordskonferanse om demokrati og mangfold

I samarbeid med International Institute for Electoral Assistance and Democracy (IDEA) inviterte Norge 80 politikere, akademikere og aktivister fra ulike verdensdeler til en rundebordskonferanse 12. juni 2007. Her ble demokratets rolle i håndtering av kulturelt mangfold diskutert.

IDEA er en mellomstatlig organisasjon som arbeider for å styrke demokratiske institusjoner og prosesser i nye og svake demokratier. IDEA ønsker å være en katalysator for utviklingen av bærekraftige samfunnsstrukturer ved å bidra med kunnskap, ekspertise og en plattform for debatt om demokratiske spørsmål. Norge hadde formannskapet i IDEA i 2006 og 2007.

Arbeid mot dødsstraff

I Soria Moria-erklæringen slås det fast at Regjeringen ”aktivt vil arbeide for avskaffelse av dødsstraff i alle land”. Et generelt internasjonalt forbud mot dødsstraff er nedfelt i FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter, 2. tilleggsprotokoll. Denne protokollen er per i dag ratifisert av 60 av verdens stater, deriblant Norge. Både FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter og FNs barnekonvensjon forbyr for øvrig dødsstraff mot mindreårige eller personer som er dømt for handlinger utført da personene var mindreårige.

Norge tar opp spørsmål om dødsstraff i vårt bilaterale samarbeid med land som USA, Iran, Saudi Arabia og Russland. Vi gjør det også gjennom våre menneskerettighetsdialoger med Kina, Vietnam og Indonesia. I tillegg til spesielt å protestere i saker som omfatter spesielt inhumane henrettelsesmetoder, har Norge prioritert enkeltsaker som gjelder personer som var mindreårige på gjerningstidspunktet, gravide eller psykisk syke.

Norge har gjennom alle år også vært en aktiv støttespiller i det internasjonale arbeidet mot dødsstraff – innen rammen av FN, Europarådet og OSSE. Fra norsk side deltok man på høyt embetsnivå på den tredje verdenskonferansen mot dødsstraff avholdt i Paris i februar 2007.

Norge har støttet aktivt opp om resolusjonene mot dødsstraff som gjennom årene er blitt vedtatt av FNs menneskerettighetskommisjon og FNs generalforsamling. En viktig resolusjon mot dødsstraff ble vedtatt høsten 2007 av FNs generalforsamling (Res. 62/149 av 18. desember 2007). Resolusjonen var svært omstridt. Det ble fremmet 18 endringsforslag før vedtagelse, men samtlige ble nedstemt. Dette må anses som en viktig seier for de statene som ønsket en sterkest mulig tekst mot dødsstraff.

Resolusjonen oppfordrer alle stater som fortsatt har dødsstraff som en formell straffereaksjon om bl.a. å innføre et moratorium mot slike henrettelser. Formålet med en stans i gjennomføringen av dødsstraff er å på sikt avskaffe denne straffereaksjonen. Resolusjonen ber videre FNs generalsekretær gi en årlig oppdatering vedrørende omfanget av dødsstraff, og hvorvidt de land som praktiserer dette, overholder sine folkerettslige forpliktelser om rettergangsgarantier.

Da en ny resolusjon om dødsstraff ble behandlet av FNs generalforsamling i 2008 sluttet ytterligere land seg til denne. Resolusjonen vil øke oppmerksomheten om dødsstraff i FN, og forhåpentligvis bidra til å øke det politiske presset for å innføre et moratorium mot dødsstraff.

OSSEs arbeid for demokrati og menneskerettigheter

Valgobservasjon og valgstandarder

Organisasjonen for samarbeid og sikkerhet i Europa (OSSE), arbeider bl.a. for beskyttelse av menneskerettighetene, utvikling av demokrati og styrking av rettsstatsprinsipper. I dette arbeidet er OSSEs Kontor for demokratiske institusjoner og menneskerettigheter (ODIHR), og sendelagene viktige.

ODIHR arbeider for å opprettholde høye standarder i OSSE-landene knyttet til valg gjennomføring og demokrati. OSSEs utenriksministermøte fattet i desember 2006 en beslutning om å sikre større geografisk spredning i sammensetningen av sendelagene samt større åpenhet når det gjelder utvelgelse av ledere for sendelagene, basert på et ønske fra flere av medlemslandene. Fra norsk side er vi tilfreds med at ODIHRs uavhengighet er bevart. Norge er likeledes opptatt av at OSSE må samarbeide nært med andre internasjonale organisasjoner, i første rekke Europarådet.

Norge bidro med 18 korttids- og tre langtidsobservatører til OSSEs valgobservasjon i 2006. I 2007 bidro vi med 15 korttids- og seks langtidsobservatører. I 2008 bidro vi med 26 korttids- og 13 langtidsobservatører. OSSE observerte ti valg i 2006, 16 i 2007 og 12 i 2008. Mer informasjon om Norges bidrag til OSSEs valgobservasjon finnes i NORDEMs årsrapporter som er tilgjengelige på nettsidene til Norsk senter for menneskerettigheter.

Menneskehandel og seksuell utnyttelse av barn

Den mest utbredte formen for menneskehandel i OSSE-området er kvinner og barn som blir utnyttet til prostitusjon og andre seksuelle formål. Det er også et økende problem at stadig flere tvinges inn i slavelignende arbeidsforhold. OSSE samarbeider nært med andre internasjonale organisasjoner og aktører i kampen mot menneskehandel.

Under ministermøtet i Brussel i desember 2006 ble det besluttet å styrke OSSEs innsats mot seksuell utnyttelse av barn. Som et ledd i dette arbeidet vil OSSE vurdere mulighetene for å styrke samarbeidet med internettleverandører, kredittkortselskaper, banker og andre finansinstitusjoner, samt å fjerne begrensningene vedrørende straffeforfølgning av alvorlige sexforbrytelser begått i andre land.

Likestilling og sikkerhet

Likestilling er både et demokrati- og menneskerettighetsspørsmål, samtidig som kvinners deltakelse og erfaringer er viktige i konflikthåndtering og fredsbygging. OSSE, gjennom ODIHR og sendelagene, bidrar til fremme av kvinners rettigheter og deltakelse i det offentlige liv gjennom konkrete prosjekter. I tillegg er OSSE et forum for økt politisk oppmerksomhet om utfordringene knyttet til likestilling.

Norge har i henhold til strategien for kvinne- og likestillingsrettet utviklingssamarbeid 1997-2005 arbeidet aktivt for å bevisstgjøre deltagerlandene og OSSE-sekretariatet om likestillingsperspektivet i forhold til nominering til posisjoner i OSSE og spilte en sentral rolle i å fremforhandle OSSEs handlingsplan for likestilling som ble vedtatt på utenriksministermøtet i Sofia 2004. Handlingsplanen fokuserer på opplæring, ledelse og rekruttering og har også klare referanser til oppfølging av Sikkerhetsrådets resolusjon 1325 (2000) om kvinners rolle i konflikt, forebygging og gjenoppbygging.

Toleranse og ikke-diskriminering

Ambassadør Knut Vollebæk ble 4. juli 2007 utnevnt til Høykommissær for nasjonale minoriteter i OSSE. Høykommissæren har ansvar for å følge opp nasjonale minoriteters problemer i OSSEs medlemsland. Høykommissæren skal også bidra til å forebygge konflikter gjennom stille diplomati og prosjektarbeid. Regionale prioriteringer i 2007 har vært Balkan, Sentral-Asia og Kaukasus. I tillegg er det i 2007 startet et arbeid med å se på Roma-befolkningens situasjon i Europa.

Som et ledd i OSSEs arbeid med toleranse ble det i 2006 avholdt to konferanser i Almaty og Dubrovnik som anbefalte at OSSEs burde rette sin innsats mot ungdom, utdanning og media, samt å utvikle organisasjonens rolle som tilrettelegger for partnerskap mellom kulturelle og religiøse grupperinger. I tillegg til dette arbeidet har ODIHR som en viktig målsetting å bistå lokale myndigheter og det sivile samfunn med å bekjempe såkalte hat-motiverte hendelser. Dette er bakgrunnen for at det er bygget ut en informasjonsbase som gir en oversikt over om rasistisk motiverte hendelser i deltakerlandene om nasjonal lovgivning på området og konkrete eksempler på tiltak mot rasisme. ODIHR har også en rekke prosjekter som retter seg mot skolevesenet, herunder utvikling av skolemateriell om Holocaust og andre typer for rasisme. Videre er det utviklet utdanningsprogrammer rettet mot politi- og justisvesenet.

Norge er opptatt av at OSSEs arbeid med toleransespørsmål skal ses i sammenheng med den inter-kulturelle og inter-religiøse dialogen som finner sted i FN og Europarådet.

Enhet for menneskerettighetsforsvarere

I 2007 opprettet OSSE en enhet ("focal point") for menneskerettighetsforsvarere og nasjonale menneskerettighetsinstitusjoner. Enheten overvåker situasjonen for menneskerettighetsforsvarere og arbeider for å fremme og beskytte deres interesser. Enheten arbeider også for å styrke deres kunnskap om internasjonale menneskerettighets-systemer og hvordan disse kan brukes strategisk i deres arbeid. Enheten har et nært samarbeid med blant annet Europarådets kommissær for menneskerettigheter, FNs høykommissær for menneskerettigheter og FNs spesialrapportør for menneskerettighetsforsvarere.

Tilskudd til norske og internasjonale MR-organisasjoner

Tilskudd til norske og internasjonale menneskerettighetsorganisasjoner er en viktig del av Norges internasjonale innsats for menneskerettighetene. Det er vår målsetting å anvende midlene til tiltak som understøtter Norges prioriteringer på menneskerettighetsområdet. Videre ønsker vi å sikre mest mulig kostnadseffektiv anvendelse av midlene.

I tillegg til nasjonale og internasjonale frivillige organisasjoner, prioriterer Norge støtte til FNs høykommissær for menneskerettigheter.

Rapportering og revisjon i tråd med Statens Økonomireglement og øvrig regelverk er en forutsetning. Veiledning til tilskuddsmottakere er lagt ut på Regjeringen.no under Utenriksdepartementets sider om menneskerettigheter.

Støtte til godt styresett gjennom utviklingssamarbeidet

Støtte til bedre styresett er sentralt i de fleste samarbeidsland. Mange samarbeidsland har demokratisk styresett med flerpartivalg, men i mange tilfeller av relativt ny dato og svakt utviklet. I flere av disse landene er strukturene for maktfordeling i liten grad utviklet og statlige kontrollinstitusjoner som riksrevisjon, valgkommisjon og anti-korrupsjonsinstitusjoner svake. Dette er forhold som klart øker risikoen for brudd på menneskerettighetene.

Utvikling av statlige kontrollfunksjoner i forvaltning, domstoler og parlament støttes innen rammen av styresettreformer og kapasitetsutvikling. Sivile samfunnsorganisasjoners og medias overvåking og kontrollvirksomhet oppmuntres og støttes både på nasjonalt nivå og kommunenivå. Alt dette skjer ofte gjennom samarbeid blant bilaterale og multilaterale givere. Gjennom norske frivillige organisasjoner støttes tiltak for politisk bevisstgjøring, og norske politiske partier kan bruke utviklingsmidler til å styrke politiske partier i utviklingsland. Dialog med landets ledere brukes til å oppmuntre til åpenhet (transparency) og ansvarlighet (accountability) i regjering og forvaltning. Gjennom finansiering av fond i FN-organisasjoner og utviklingsbanker bidrar Norge til at fastlåste styresettproblemer avdekkes for befolkningen gjennom forskning, for eksempel gjennom politiske og økonomiske analyser av maktrelasjoner og hvordan politisk eller økonomisk elite kontrollerer bruk av statens finanser til eget beste.

Norsk senter for demokratistøtte (NDS)

NDS har vært de norske partienes senter for bidrag til demokratiutvikling i utviklingsland og nye demokratier. Fokus har vært bidrag til styrking av partiorganisasjoner i utviklingsland. Senteret ble etablert som en prøveordning i 2002 med en bevilgning på 5 mill kr. Både i 2007 og 2008 bevilget Stortinget 7 mill kr til virksomheten. Etter en erfaringsgjennomgang i 2006 ble NDS i 2007 en egen juridisk enhet og fullt uavhengig organisasjon.

I Afrika har AUF samarbeidet med Ungdemokratene i Uganda, der målsetningen har vært å styrke organisasjonens grasrotaktiviter. KrF har samarbeidet med Ford Kenya, der man i 2007 arbeidet for å utvikle en plan bl. a. for valg og koalisjonsarbeid. Senterpartiet samarbeidet med CCM, CHADEMA og CUF i Tanzania, der målgruppen var grasrotledere i partiorganisasjonene, samt ungdoms- og kvinneorganisasjonene i Magu-distriktet. Også Venstre tok initiativ til et forprosjekt i Tanzania. Det har også vært aktivitet i Midtøsten og Asia for øvrig. I Det palestinske området har DNAs kvinneorganisasjon arbeidet med Fathas kvinnenettverk og flere titalls seminarer med gjennomført i 2007. I Kazakhstan var Fremskrittspartiet i 2007 i gang med et forprosjekt, mens SV videreutviklet samarbeidet med Kommunistpartiet i Nepal, der fokus var flerpartidemokrati og valg sentralt og på lokalt plan. I Latin-Amerika var Høyre aktive både i Nicaragua, Guatemala og Bolivia.

Partistøtte er komplekst og politisk sensitivt, og arbeidet blir nå evaluert. Våren 2009 ble det besluttet å nedlegge NDS. Det arbeides nå med alternative løsninger for å bringe partiene enda bedre og mer effektivt inn i demokratiarbeidet i utviklingsland og nye demokratier.

Fred, forsoning og rettsoppgjør

Norge fører en aktiv freds- og forsoningspolitikk. Vi engasjerer oss fordi vi ønsker å bidra til at voldelige konflikter bileses. Vi erkjenner også at konflikter, også fjernt fra Norge, gir opphav til utfordringer som berører norskeinteresser. Frihet fra frykt og forfølgelse er grunnleggende for menneskelig verdighet. Uten mulighet til å leve i verdighet er veien til vold og undertrykkelse kort.

Fredsbygging og forsoningsprosesser reiser viktige spørsmål om hvordan fortidens overgrep skal håndteres på en måte som bidrar til varig fred. Folkeretten krever at de ansvarlige for de groveste internasjonale forbrytelsene blir stilt strafferettslig ansvarlig for sine forbrytelser. Det reiser utfordring i forhold til krav fra overgriperne om straffrihet for å stanse volden. Hvordan ulike forsoningsmekanismer kan virke sammen og utfylle hverandre reiser også spørsmål. I tillegg kommer spørsmålet om hvordan de som har båret hovedbyrden av krigen, de sivile ofrene, skal inkluderes i prosessen med å skape en varig fred. Disse spørsmålene har ikke enkle svar. Forsoning i samfunn preget av voldelig konflikt, overgrep og undertrykkelse krever kunnskap, tålmodighet, integritet og evne til å balansere grunnleggende verdier mot akutte politiske behov. Fremfor alt krever det tid. Samtidig må vi være utålmodige på vegne av ofrene for overgrep.

Hva mener Norge om disse spørsmålene?

Norge har gjennom flere år aktivt støttet det globale arbeidet for å bekjempe straffrihet for folkemord, forbrytelser mot menneskeheten og krigsforbrytelser. Gjennom tiltredelse til diverse folkerettslige instrumenter, herunder Genève-konvensjonene og Den internasjonale straffedomstol, har vi også folkerettslige forpliktelser i så henseende. For å bekjempe straffrihet har FN fastslått at ingen FN-oppnevnt fredsmekler skal kunne bidra til at det blir inngått en fredsavtale som gir amnesti for grove internasjonale forbrytelser. Denne beslutningen gir veiledning også til norsk fredsarbeid.

Det er viktig å understreke at amnesti for grove internasjonale forbrytelser ikke er en aktuell handlingsoppsjon. Dette synet er godt forankret i folkeretten.

Norge ser rettsoppgjør som et viktig ledd i rettstatsbygging, demokratisering og fredsbygging. Internasjonale straffeoppgjør er på den annen side ikke til hinder for etablering av sannhetskommisjoner, lokale mekanismer for tradisjonsbasert forsoning og integrering av slike systemer i fredsskaping. Slike prosesser vil ofte være viktige for å skape grobunn for forsoning.

Politiske realiteter medfører ofte at ofrene ikke inkluderes i fredsforhandlinger mellom de stridende partene. Fredsforhandlingenes paradoks er jo nettopp at det er de stridende selv som i en forstand skal bringe frem freden. Men fred er mer enn fravær av krig. Når man skal bygge et samfunn der konflikter løses uten vold, er det vesentlig at alle deler av befolkningen har en grunnleggende felles oppfatning av fortidens overgrep, av historien og av hva rettferdighet er. For å sikre dette er det avgjørende at ofrene selv blir hørt og får mulighet til å delta aktivt i freds- og forsoningsprosesser som angår dem selv og deres nærmeste.

Spørsmål om rettsoppgjørets form og innhold, avskjedigelser av overgripere i sentrale posisjoner i maktapparatet, demobilisering av soldater og bygging av minnesmerker må også besvares på en måte som ivaretar befolkningens behov og interesser. I dette arbeidet må alle parter være klar over skillet mellom kortsiktige og langsiktige mål. Alle mål kan ikke nås innenfor samme tidshorison, men mange mål kan nås på lengre sikt.

Norske prioriteringer

Møter om forsoningsprosesser og rettsoppgjør i postkonflikt-situasjoner

God utenrikspolitikk er kunnskapsbasert. Norges engasjement for fred i ulike deler av verden gjør at vi ønsker å utdype vår kunnskap ytterligere om hvordan utfordringene knyttet til fred og rettferdighet kan håndteres i en postkonflikt-situasjon. Samtidig ønsker vi å bidra til at eksperter som til daglig jobber i krigsområder og i postkonflikt-situasjoner deler erfaringer med hverandre. Enhver fred må finne sin løsning og sin forankring lokalt, men erfaringer fra ulike deler av verden kan bringe oss videre.

Den 13.-15. september 2006 arrangerte Utenriksdepartementet et seminar om konflikt, konfliktsensitivitet og fredsbygging for ansatte ved Norges ambassader i Sør-Asia. Ett av temaene under seminaret var transitional justice (overgangsrettferdighet, rettstatsbygging og ansvarliggjøring etter fortidens overgrep).

I april 2007 inviterte Norge i samarbeid med International Center for Transitional Justice personer med erfaring fra konflikter i Asia, Afrika og Latin-Amerika til et internasjonalt ekspertmøte i Norge. Personene hadde bakgrunn fra sannhetskommisjoner, rettsprosesser, fredsforhandlinger og arbeid for menneskerettighetene, og formålet var å se nærmere på hvordan man kan forene arbeid for fred og rettferdighet i en postkonflikt-situasjon.

Videre arrangerte Utenriksdepartementet et internseminar i mai 2008 om overgangsrettigheter for de som deltar i fredsprosesser fra norsk side og andre interesserte i departementet. International Center for Transitional Justice (ICTJ) informerte om sine program og sine erfaringer på feltet, og deretter var det lagt opp til en rundebordskonferanse med aktiv meningsutveksling. Senere samme dag ble det arrangert et eksternt seminar i samarbeid med Refleks og PRIO.

FNs Sikkerhetsrådsresolusjon 1325

I oktober 2000 vedtok FNs Sikkerhetsråd resolusjon 1325 om kvinner, fred og sikkerhet (heretter kalt Resolusjon 1325). For første gang i FNs historie tok Sikkerhetsrådet stilling til spørsmål omkring kvinners roller og erfaringer i væpnet konflikt. Resolusjon 1325 påpeker behovet for integrering av et kjønnsperspektiv i konfliktforebyggende og fredsbyggende arbeid. Norge er en pådriver i arbeidet for å fremme gjennomføringen av Resolusjon 1325 i FN-systemet, både sentralt og på landnivå. Regjeringen lanserte i mars 2006 en handlingsplan for gjennomføringen av Resolusjon 1325. Den konsentrerer seg om tre hovedområder:

- 1) internasjonal innsats og fredsoperasjoner
- 2) konfliktforebygging, fredsmedling og fredsbygging
- 3) beskyttelse og menneskerettigheter

Gjennom handlingsplanen ønsker vi å styrke vår innsats for global sikkerhet, fred og rettferdighet. Vi vil intensivere innsatsen både for å øke kvinners deltakelse i sivile og militære fredsoperasjoner, i fredsmedling og fredsbygging, og styrke beskyttelse av kvinners rettigheter i konfliktrammede områder.

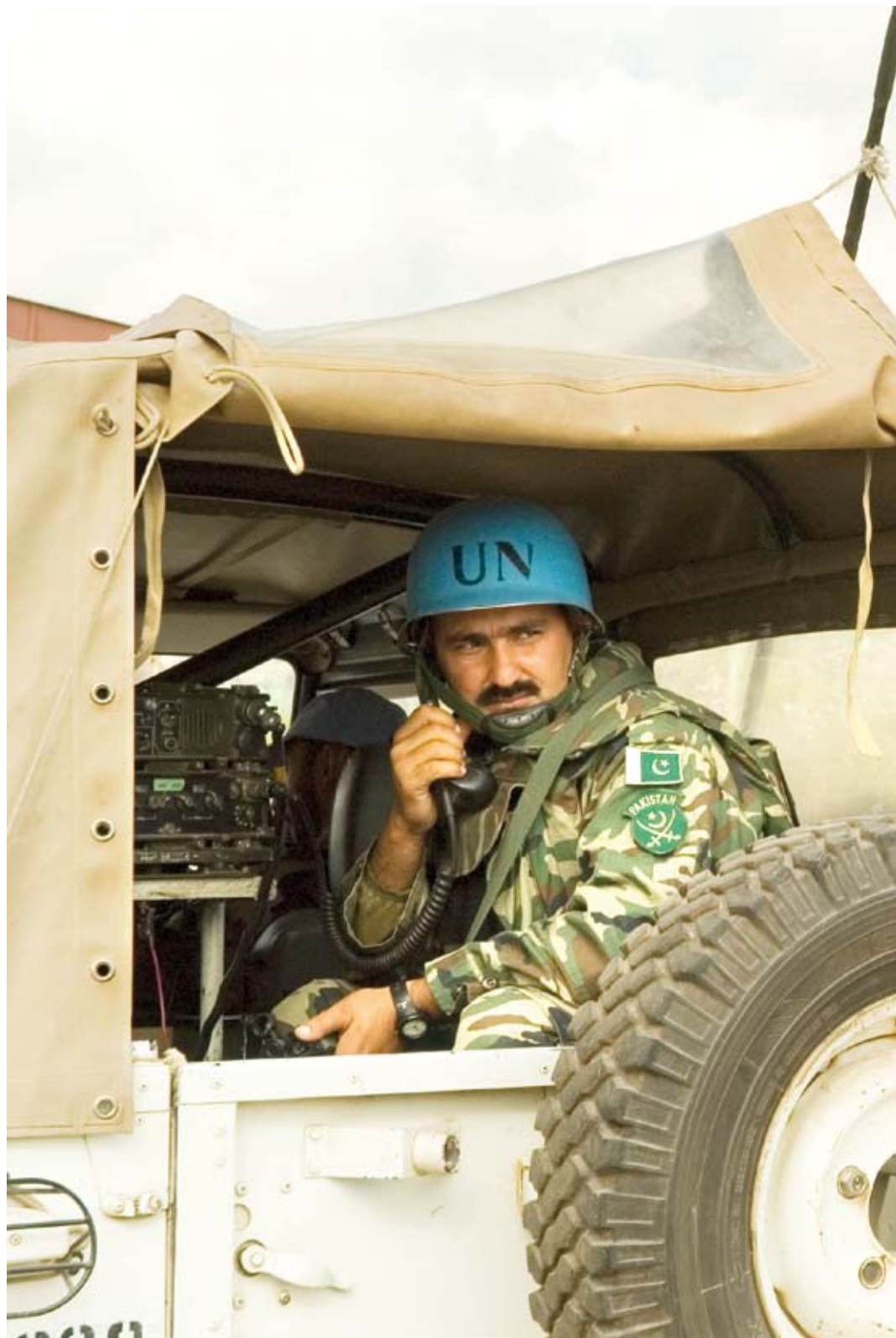
Barn i krig og konflikt

Innenfor den norske utviklingsstrategien for barn og unge i sør, fremlagt av den forrige regjeringen i 2005, er barn i krig og konflikt og barns deltakelse i fred og forsoning prioriterte områder. Strategien er tilgjengelig på Regjeringen.no.

I august 2006 var det 10 år siden FN rapporten om barn i væpnet konflikt ble lansert. Rapporten "The Impact of Armed Conflict on Children" ledet av Graca Machel, 'Machelstudien', er en av de viktigste internasjonale rapportene om barn i den senere tid og har fått vidtrekkende konsekvenser. Rapporten inneholder en handlingsplan for medlemsland og det internasjonale samfunnet for å forbedre beskyttelse av barn i konfliktsituasjoner. Radhika Coomaraswamy ble utnevnt som spesialrepresentant til FNs Generalsekretær på barn i konflikt i april 2006. Hennes mandat ble fornyet i mars 2009.

I 2007/2008 ferdigstilte Spesialrepresentanten i samarbeid med UNICEF en strategisk gjennomgang av Machelstudien, for å vurdere framgang og identifisere utfordringer og prioriteringer for videre arbeid. Gjennomgangen ble støttet av Norge. FNs Sikkerhetsråd har opprettet en arbeidsgruppe om barn i krig og fremmet en rekke resolusjoner om temaet.

Norge har i sitt arbeid valgt å særlig fokusere på oppfølgingen av Sikkerhetsresolusjon nr. 1612 som gir anvisning på tiltak og mekanismer for å beskytte barn i krig og konflikt. I den forbindelse deltok Norge i lanseringen av de såkalte "Paris Principles", internasjonale prinsipper og retningslinjer om barn som er tilknyttet væpnede grupper og styrker. Støtte til den frivillige organisasjonen "Coalition to Stop the Use of Child Soldiers" ble utvidet. Departementet har gitt betydelig støtte til Redd Barna Alliansens flerårige satsning på utdanning til barn rammet av konflikt, det såkalte "Rewrite the Future" programmet. Formålet er å øke og styrke arbeidet med å sikre skolegang for barn i krig og konfliktsituasjoner.

Et annet prioritert tema som er nært knyttet til fred og forsoning, er barns og unges medvirkning og rett til deltakelse. For å få en effektiv beskyttelse av barn i konflikt og for å få et best mulig utgangspunkt for freds- og forsoningsprosessene må det tas hensyn til barn og unges behov og rettigheter. Prinsippet om medvirkning og deltakelse bør integreres i alle tiltak som omhandler barn og unge, men det bør også adresseres spesielt. Norge har arbeidet for å få problemstillinger knyttet til dette belyst i Machel-gjennomgangen. Norge har også støttet Redd Barnas følgeforskningsprosjekt om barn i krig og fred som har som formål å utvikle redskaper for policy og programarbeid. I 2006 ble det holdt et seminar med eksterne norske partnere og FN om denne tematikken. I 2007 ble det også arrangert et seminar om barns medvirkning med det norske barnefaglige miljøet samt aktører innenfor det internasjonale miljøet i Norge med sikte på innspill til internasjonale prosesser der Norge deltar.

I desember 2007 ble det avholdt en 5-års markering for oppfølging til det internasjonale barnetoppmøte i FN, 2002, "A World Fit for Children". Norge arbeidet for at beskyttelse av barn mot vold og væpnet konflikt og barns deltakelse ble gitt et særlig fokus.

Barn og væpnet konflikt var videre tema for Refleksmøtet på Litteraturhuset i Oslo den 23. juni 2008. Spørsmål som ble diskutert var blant annet hvordan man kan komme videre fra standardsetting til implementering i situasjoner hvor nøden og brutaliteten råder, og hvordan kan barn som har deltatt i konflikt reintegreres i lokalsamfunnet og hindre at de blir rekruttert på nytt til nye bevegelser. Tidligere statssekretær Raymond Johansen åpnet møtet hvor også Radhika Coomaraswamy, FNs visegeneralsekretær og spesialutsending for barn og væpnet konflikt, og representanter fra sivilt samfunn deltok.

Norges støtte til internasjonale rettsoppgjør

Norge er en aktiv støttespiller for internasjonale rettsoppgjør, og benytter ulike midler og forum for å uttrykke sin støtte. Norge har i perioden holdt flere innlegg ved FNs generalforsamling til støtte for FNs krigsforbryterdomstol for det tidligere Jugoslavia, FNs krigsforbryterdomstol for Rwanda og Den internasjonale straffedomstol.

I tillegg til å ytre politisk støtte gir Norge også økonomisk bistand til ulike internasjonale rettsoppgjør. Det er også innvilget midler til arbeid for å øke bevisstheten rundt internasjonale rettsoppgjør og internasjonal strafferett i land og områder som er direkte berørt av slike prosesser. Blant annet er Den internasjonale straffedomstols såkalte "legal tools program" delfinansiert av norske midler. Formålet bak prosjektet er å effektivisere arbeidet med alvorlige menneskerettighetsbrudd og internasjonale forbrytelser ved å øke tilgjengeligheten til gode og presise kilder i internasjonal strafferett. Programmet er knyttet til Norsk senter for menneskerettigheter.

Fra norsk siden vil man fortsette arbeidet for å verne om de internasjonale rettsoppgjørenes integritet.

A vintage sewing machine with a large hand-crank wheel is positioned on a wooden table. The machine is dark in color, possibly black or dark brown, and has a classic design. The table is made of light-colored wood. In the background, there is a wooden chair. The overall scene suggests a traditional or craft-based setting.

Økonomisk og sosial utvikling

"Fattigdom i verden er en krenkelse av menneskeverdet, et brudd på menneskerettighetene og en trussel mot global sikkerhet og miljø. Kampen mot fattigdom og for retten til økonomisk utvikling, demokrati, menneskerettigheter og bærekraftig utvikling er verdenssamfunnets største utfordring og en hovedoppgave for Regjeringen." - Soria Moria-erklæringen

Norges utviklingssamarbeid skal baseres på menneske rettighetene, jf. Stortingets behandling av St.meld. nr. 21 (1999-2000) Handlingsplan for menneskerettigheter. Denne tilnærmingen ble videreført i St.meld. nr. 35 (2003-2004) Felles kamp mot fattigdom og St.meld. nr. 13 Klima, konflikt og kapital ((2008-2009).

Rettighetsbaseringen har også stått sentralt i de føringer som fra norsk side gis i samarbeidet med aktuelle internasjonale organisasjoner, som UNDP, UNICEF og UN-Habitat. Norge har bidratt til Action 2-programmet i FN, hvis målsetning har vært å styrke gjennomføringen av menneskerettigheter i alle FN-organisasjonene og deres arbeid. Videre har Norge vært blant initiativtagerne til å etablere et nordisk menneskerettighetsfond i Verdensbanken.

Rettighetsbasering som en overordnet målsetning har imidlertid ofte hatt en begrenset betydning ved håndteringen av daglige dilemmaer i utviklingssamarbeidet. Selv om politiske styringsdokumenter har fastslått viktigheten og verdien av å integrere menneskerettighetene i utviklingssamarbeidet, har det i mindre grad blitt utviklet og formidlet et klart budskap om hvordan rettighetsbaseringen forventes gjennomført på landnivå. Kunnskapen om det internasjonale menneskerettighets-systemet har vært begrenset innenfor utviklingssamarbeidet, mens kunnskap om utviklingssamarbeidets arbeidsformer og utfordringer har likeledes vært begrenset innenfor menneskerettighetsmiljøet.

Enkelte land har oppfattet en menneskerettighetsagenda i utviklingssamarbeidet som kondisjonalitet, og dermed i strid med den grunnleggende forutsetningen om "lokalt" eierskap. I denne sammenheng er det viktig

å vektlegge at menneskerettighetene utgjør et felles normativ rammeverk for giver og mottaker. Utviklingssamarbeidet skal benyttes til å styrke utviklingslandenes evne til å gjennomføre de menneskerettighetsforpliktelser landet selv har påtatt seg.

Hva betyr det i praksis at utviklingssamarbeidet skal rettighetsbaseres?

I rettighetsbasert utviklingssamarbeid bør man bruke menneskerettighetskonvensjonene metodisk for å identifisere individers og grupper rettigheter og statens plikter. Utviklingssamarbeidet innrettes slik at rettighetene i større grad kan bli innfridd. Gjennomføring av menneskerettighetskonvensjonene bør være både et mål i seg selv og et integrert virkemiddel og hensyn i alt utviklingssamarbeid.

I tillegg til benytte FNs menneskerettighetskonvensjoner som normativ rammeverk, bør man i utviklingssamarbeidet se hen til relevante anbefalinger fra konvensjonenes overvåkningsorganer og rapporter fra øvrige deler av FNs menneskerettighetssystem. Dette inkluderer også uavhengige eksperter som rapporterer til FNs menneskerettighetsråd og FNs generalforsamling i kraft av å være spesialrapportører.

I Norges utviklingssamarbeid har man tradisjonelt fokusert på å sikre deltagelse, ikke-diskriminering og ansvarlighet (empowerment, non-discrimination, accountability) i utviklingssamarbeidet. Våren 2007 ble det gjennomført en undersøkelse av norske utenriksstasjoners erfaringer med rettighetsbasert utviklingssamarbeid. Det fremkom da at det er behov for å styrke rettighetsperspektivet i utviklingssamarbeidet. Utviklingen av tilpassede kompetansehevende tiltak står sentralt i dette arbeidet.

Har det noen tilleggsverdi å rettighetsbasere utviklingssamarbeidet?

1. Menneskerettighetene gir utviklingssamarbeidet et verdigrunnlag og et normativt rammeverk som er felles for givere og samarbeidsland. Ettersom alle FNs medlemsland har forpliktet seg rettslig til å oppfylle en eller flere internasjonale menneskerettighetskonvensjoner, er det i alles interesse å respektere og sikre menneskerettighetene på en best mulig måte. Innsatsen for å realisere menneskerettighetene bør forene FNs medlemsland, ikke skape splittelse. Selv om utgangspunktet ofte er svært ulikt, skal både Norge og samarbeidslandet realisere sine internasjonale forpliktelser og rapportere til konvensjonsorganene. På denne måten er vi likeverdige partnere. Dette gir et godt utgangspunkt for å identifisere menneskerettslige utfordringer og diskutere løsningsalternativer.
2. Rettighetsbasering kan øke kvaliteten på utviklingssamarbeidet, ikke minst i en tid der giver og mottaker har stor oppmerksomhet rettet mot realisering av overordnede tusenårsmål. Disse setter i motsetning til menneskerettighetene, ikke i første rekke enkeltindividet i fokus. Ved å innrette samarbeidet mot realiseringen av fattige menneskers rettigheter og statenes evne til å oppfylle sine menneskerettighetsforpliktelser, kan man bedre unngå sosiale investeringer uten god forankring og uten bærekraft. Rettighetsbasering kan således virke bevisstgjørende på stater og hindre diskriminerende tjenesteyting. Slik bidrar et rettighetsfokus til også å rette oppmerksomheten mot de politiske og rettslige rammene for realisering av tusenårsmålene, ikke bare de mer sosioøkonomiske indikatorene for framgang.
3. Ved å aktivt bruke det menneskerettslige regelverket som en ramme for utviklingssamarbeidet, vil også befolkningen kunne få økt kunnskap om deres rettigheter og bli bedre i stand til å fremme sine krav. Menneskerettighetene gir befolkningen, frivillige organisasjoner og givere et objektivt grunnlag for å ansvarliggjøre statene.

Hva er koblingen mellom tusenårsmålene og menneskerettighetene?

I år 2000 samlet verdenssamfunnet seg om tusenårsmålene som felles mål for utviklingssamarbeidet. Det ble enighet om at utviklingssamarbeid er kamp mot fattigdom. De aller fleste som er engasjert i internasjonalt utviklingsarbeid har anerkjent tusenårsmålene som mål for sitt arbeid, og Regjeringen legger disse til grunn for den norske innsatsen i kampen mot fattigdom. Tusenårskampanjen fokuserer på å bidra til økt innsats mot åtte definerte mål, hvor det å halvere andelen mennesker som lever i ekstrem fattigdom innen 2015 er det overordnede målet.

Tusenårsmålene er blitt kritisert for ikke godt nok å ivareta menneskerettighetsperspektivet. Tusenårsmålene er globale mål med måloppnåelse på makronivå, men tar verken hensyn til prosessen frem mot målene, den langsiktige kvaliteten på tiltakene eller forutsetningen om ikke-diskriminering. Et ensidig fokus på kvantitative mål kan for eksempel lede til at utviklingssamarbeid benyttes til å støtte utdanningsinstitusjoner i sentrale strøk fordi det er rimeligst og man raskest kan vise til bedre statistikk, mens minoritetsbefolkning eller marginaliserte grupper i utkantstrøk faller utenfor. En slik støtte er ikke i samsvar med det vernet menneskerettighetene gir til minoriteter og sårbare grupper.

I det praktiske arbeidet med å oppfylle tusenårsmålene er det derfor viktig å integrere menneskerettighetsprinsipper som gir anvisning på ikke-diskriminering, folkelig deltakelse gjennom ytrings-, organisasjons- og forsamlingsfrihet, og åpenhet i utarbeidelse av planene for måloppnåelse. Under FN-toppmøtet i 2005 forpliktet alle FNs medlemsstater seg til å integrere hensynet til menneskerettigheter i nasjonal politikk, og flere sentrale FN-dokumenter har etablert hvordan rettighetsbasert utvikling skal vektlegge at fattige mennesker selv skal være sentrale aktører i utviklingsprosessen.

I 2008/2009 støttet Norge og Storbritannia et prosjekt i regi av FNs høykommissær for menneskerettigheter for å styrke integreringen av menneskerettigheter i implementeringen av tusenårsmålene på landnivå.

Hva gjøres for å styrke integreringen av MR i FNs arbeid?

Det er i dag flere initiativ i FN-systemet for å styrke integreringen av menneskerettighetene i FNs utviklingssamarbeid. Arbeidet som er gjennomført under FNs Action 2-program, omtalt i kapitteles innledning, er presentert på programmets nettside under United Nations Development Group (UNDG). I tillegg gjøres det et viktig arbeid av FNs utviklingsfond (UNDP), FNs høykommissær for menneskerettigheter (OHCHR) og UNICEF på dette feltet.

UNDP har i sitt arbeid med menneskerettigheter et hovedfokus på kapasitetsutvikling, å bistå programlandene i å oppfylle sine internasjonale forpliktelser etter MR-konvensjonene, eksempelvis assistanse til etablering av nasjonale MR-kommisjoner eller nasjonale MR-dialoger. UNDP arbeider med menneskerettigheter på forespørsel fra programlandene i 79 land i følge årsrapport for 2008. Fra norsk side støtter vi UNDPs globale program for å styrke menneskerettighetene med 10 millioner kroner per år (2008 – 2009). Programmet har et hovedfokus på å fremme en menneskerettighetsbasert tilnærming i utviklingsaktiviteter og -programmer.

UNDP har med publikasjonen *Making the Link* fra 2006-2007 gjort et viktig arbeid for å konseptualisere koblingen mellom menneskerettigheter og tusenårsmålene. Publikasjonen bygger blant annet på praktiske erfaringer fra utviklingssamarbeidet og er i første rekke en nyttig guide for bistandsarbeidere. UNDPs Oslo Governance Centre har videre laget en database for å tilgjengeliggjøre relevante erfaringer med å integrere MR i FNs arbeid på landnivå. Erfaringene er innhentet gjennom UNDPs virtuelle nettverk HuriTALK. Publikasjonen og databasen er tilgjengelig på HuriTALKs nettside under UNDPs Oslo Governance Centre.

FNs høykommissær for menneskerettigheter (OHCHR) har de siste årene styrket sitt samarbeid med utviklingsorganisasjoner for å bedre kontakten mellom menneskerettighetsmiljøene og bistandsmiljøene, og samtidig styrke begge miljøers kompetanse og mulighet til å samarbeide. OHCHR har med sin publikasjon *Claiming the MDGs: A human rights approach* redegjort nærmere for hvordan menneskerettighetene kan integreres i arbeidet med de enkelte tusenårsmålene.

OHCHR arbeider også for å styrke integreringen av menneskerettighetene i nasjonale fattigdomsstrategier (PRSPs). I 2006 publiserte OHCHR retningslinjer for en slik integrering. Det understrekes her at man først må definere fattige menneskers mulighet til å få oppfylt sine rettigheter og dernest analysere eventuelle strukturelle hindre. Med dette utgangspunktet mener OHCHR at man vil være i stand til å identifisere de befolkningsgrupper som ikke er gitt disse mulighetene. Rettighetsbaseringen vil dermed kunne hjelpe til med å identifisere særlig marginaliserte grupper, som f. eks. HIV/AIDS-rammede, fordi det er ved statenes prioriteringer at disse gruppene må gis særskilt oppmerksomhet. Det pekes også på betydningen av at det bygges inn mekanismer i PRSPene slik at statene faktisk står ansvarlig over for sine egne borgere. Stikkord her er menneskerettighetsprinsipper som transparens, frihet og god informasjonstilgang, som kan beskytte borgerne mot den ødeleggende virkningen av korrupsjon. Helt grunnleggende i dette perspektivet er de to menneskerettighetsprinsippene *likhet* og *ikke-diskriminering*. På denne bakgrunn mener OHCHR at det er viktig å bidra til å reorientere PRSPer fra behandling av smalere økonomiske spørsmål til bredere sosio-kulturelle og rettslig-politiske strukturer som opprettholder de diskriminerende strukturene.

FNs barnekonvensjon ligger til grunn for UNICEFs arbeid. UNICEFs mandat er å fremme barns grunnleggende rettigheter til overlevelse, beskyttelse, deltakelse og utdanning. Organisasjonen har tradisjonelt vært en pioner i FN-familien til å anvende en rettighetsbasert tilnærming til utvikling. Norge har vektlagt betydningen av at UNICEF styrker sin globale lederrolle som forkjemper for barns rettigheter, og har fulgt dette opp både i styremøter, i felles konsultasjonsmøter sammen med likesinnede land, og i bilaterale samtaler på embets- og politisk nivå.

Norske satsningsområder og initiativ

Kvinneres rettigheter og likestilling

Regjeringen ønsker at Norge skal være en forkjemper for kvinners rettigheter og likestilling. Det betyr at norsk utviklingssamarbeid skal sette kvinners rettigheter, deltagelse og innflytelse i sentrum. Målet er å innfri kvinners rettigheter i tråd med internasjonale menneskerettighetskonvensjoner. Det er også en forutsetning for å nå FNs tusenårsmål om fattigdomsbekjempelse. Rettighetsperspektivet står sentralt i Handlingsplanen for

kvinneres rettigheter og likestilling 2007-2009. Handlingsplanen uttrykker Regjeringens sterke engasjement på området. Norge skal bidra til økt anerkjennelse og innfrielse av kvinneres rettigheter, økonomiske muligheter, innflytelse over samfunnsutviklingen og, ikke minst, kontroll over egne liv. Det handler om kvinneres rett og mulighet til å delta på like fot i styringen av stat og lokalsamfunn, deres juridiske økonomiske og sosiale uavhengighet og selvstendighet.

Innsatsen konsentreres om fire hovedutfordringer:

- Kvinners politiske deltagelse
- Kvinners økonomiske deltagelse
- Seksuell og reproduktiv helse og rettigheter
- Vold mot kvinner

Norge skal være en pådriver for rettigheter som det kan være strid om, for eksempel kvinneres seksuelle og reproduktive rettigheter, herunder rett til å bestemme over egen kropp, frihet fra vold og seksuelle overgrep i og utenfor familien, tilgang på trygg selvbestemt abort. Vi skal også arbeide mot kvinnelig kjønnslemlestelse, handel med kvinner og barn for seksuell utnyttning, og alle former for diskriminering og stigmatisering av personer på grunnlag av seksuell orientering.

FNs kvinnekonvensjon (CEDAW) utgjør den sentrale samling av rettigheter som spesielt berører jenter og kvinner. Den fastslår kvinneres rett til å foreta frie og selvstendige valg, uten diskriminering, bla. i spørsmål om etablering og oppløsning av familie, utdanning, helse, politisk og økonomisk deltagelse. De fleste av Norges samarbeidsland har sluttet seg til Kvinnekonvensjonen, og skal hvert fjerde år rapportere til CEDAW-komiteen. Komiteens analyse av landrapporten og påfølgende dialog med myndighetene, konkluderer med anbefalinger til oppfølging i det enkelte land. Disse anbefalingene er et godt utgangspunkt i stat-til-stat samarbeidet.

Norge støtter samarbeidslands rapportering til CEDAW-komiteen, herunder sivilts samfunns skyggerapportering og deltakelse i komiteens høring av nasjonale parter til konvensjonen. Norge støtter CEDAW-relaterte prosjekter i flere land og regioner, bla. i regi av FN's kvinnefond UNIFEM. Dette omfatter både rettighetsopplæring og initiativer for å sikre kvinner formelle rettigheter til å eie jord, hus og annen eiendom. Her er det også berøringspunkter til den såkalte formaliseringsagendaen, Kommisjonen for fattige menneskers rett til eiendom. Innsatsen mot kjønnslemlestelse ble trappet opp i 2007, bla. gjennom bidrag til et felles UNICEF og UNFPA fond for å bekjempe denne formen for vold som antas å ramme 6000 jentebarn og unge kvinner hver dag. Regjeringens handlingsplan mot menneskehandel 2006-2009 innebar en opptrapping av norsk innsats mot denne typen menneskerettsbrudd.

Regjeringen la i januar 2008 fram Stortingsmelding nr. 11 (2007 – 2008) På like vilkår: Kvinners rettigheter og likestilling i utviklingspolitikken. Regjeringen slår her fast at det ikke er noe som er viktigere enn kvinneres rettigheter i arbeidet for å nå tusenårs-målene. Meldingen slår fast at Norge skal styrke effekten av tiltak på disse områdene gjennom økt vektlegging av kvinner som ressurs for fattigdomsbekjempelse og utvikling. Kvinners rettigheter og likestilling skal prioriteres og løftes inn i de politiske dialogene med samarbeidslandene og i giversamarbeidet. Temaet skal målbæres på de sentrale utviklingspolitiske arenaene og i aktuelle prosesser internasjonalt, multilateralt, regionalt og på landnivå. All vår virksomhet skal vurderes med hensyn til konse-

kvenser for begge kjønn. Det handler om helhet og sammenheng i bistandspolitikken. Meldingen forsterker dermed budskapet i handlingsplanen om kvinners rettigheter og likestilling i utviklingssamarbeidet 2007-2009 og handlingsplanen for gjennomføring av FNs Sikkerhetsråds resolusjon 1325 om kvinner, fred og sikkerhet.

Vedlegg til "Bistandshåndboka" om menneskerettigheter

Som tillegg til Norads manual for bistandsforvaltning ("Bistandshåndboka"), er det utarbeidet en veiledning for vurdering av bærekraft og risikofaktorer i forbindelse med planlegging og gjennomføring av utviklingstiltak. Ett av bærekraftselementene/risikofaktorene som anbefales vurdert er prinsippene om menneskerettigheter og likhet. Veiledningen gir forslag til kritiske spørsmål som bør stilles i alle faser av prosjektskyklusen angående overholdelse av menneskerettighetene, og kan derfor bidra til at fokus på problemstillingen opprettholdes og at forebyggende tiltak kan iverksettes hvis nødvendig. Veiledningen ("Assessment of Sustainability Elements / Key Risk Factors Practical Guide") er tilgjengelig på www.norad.no.

Retten til utdanning

Utdanning for alle er en menneskerett. Dette prinsippet ligger til grunn for all norsk bistand til utdanning. Rettighetsperspektivet baserer seg på FNs konvensjoner om økonomiske sosiale og kulturelle rettigheter, om sivile og politiske rettigheter, om barns rettigheter og om kvinne- og rasediskriminering. Det innebærer at etnisitet, kjønn, språk, religion, politisk oppfatninger, nasjonal eller sosial opprinnelse, eiendom eller annen status ikke skal være til hinder for retten til utdanning. Det er særlig viktig å sikre at retten til utdanning blir en realitet for diskriminerte, marginaliserte og utsatte grupper.

Likevel er over 70 millioner barn i verden uten mulighet til å gå på skole i dag. Hver fjerde person i verden er analfabet, og mange får aldri mulighet til å fullføre grunnskolen. Samtidig er skolegang grunnleggende viktig for det enkelte individ og for samfunnet som helhet. Norge arbeider derfor for at alle barn i verden får gå på skole. Det gir viktig kunnskap som gjør at barna kan forsørge seg som voksne, og ikke minst forebygge sykdom og tidlig død. Utdanningssektoren er også en viktig arena når det gjelder kjønnsperspektivet og jenters deltakelse, samt inkludering av etniske minoriteter og barn med nedsatte funksjonsevner. God utdanning bidrar til å bevisstgjøre og sette lokalsamfunnet i stand til å kreve sine rettigheter. Utdanning for alle er derfor nødvendig for å bekjempe fattigdom.

Norge har gitt sin fulle tilslutning til FNs tusenårsmål. Mål 2 handler om utdanning: "Sikre full primærutdanning for alle gutter og jenter innen 2015". Videre er målsettingen for den norske utdanningsbistanden basert på de seks hovedmålene som ble vedtatt på Dakar-konferansen om Utdanning for alle (EFA) i 2000. EFA-mål 2 lyder: "Sørge for gratis og obligatorisk primærutdanning for alle".

Bistanden til utdanning har økt de senere årene, både i absolutte tall og som andel av total bistand. Støtten til utdanning inkludert yrkesrettet og profesjonsrettet utdanning utgjorde i 2007 ti prosent av total bilateral bistand. Støtten til utdanning utgjorde til sammenligning bare åtte prosent i 1998. Utdanningsstøtten kanaliseres enten som stat-til-stat bistand direkte til mottakerlandets myndigheter, eller den gis gjennom prosjekter i regi av frivillige organisasjoner eller som støtte via FN-organisasjoner eller multilaterale finansinstitusjoner.

Den bilaterale stat-til-stat-bistanden er støtte som i hovedsak forvaltes av ambassadene. Støtten gis enten som enkeltstående programmer eller som sektorstøtte i samarbeid med andre donorer. Norge støtter sektorprogrammer på grunnutdanningssektoren blant annet i Zambia, Tanzania, Nepal, Bangladesh, Vietnam og Madagaskar. Det gis også en del støtte til mer enkeltstående programmer. Norge yter for eksempel programstøtte til utdanningsprosjekter i Angola, Palestina og Eritrea.

Frivillige organisasjoner er også en viktig kanal for støtten til utdanning. I 2005 ble en fjerdedel av samlet bistand til utdanning kanalisert via frivillige organisasjoner, blant andre Redd Barna, Flyktninghjelpen og Kirkens Nødhjelp.

En stadig større andel av utdanningsstøtten kanaliseres via multilaterale organisasjoner. Når det gjelder FN-organisasjoner har norsk støtte på utdanningssektoren særlig blitt kanalisert via UNICEF. Norge har gjennom flere år vært en hoveddonor til nettverket United Nations Girls Education Initiative. Betydelig støtte til utdanning kanaliseres også gjennom fond i multilaterale organisasjoners regi. Eksempler på dette er Afghanistan Reconstruction Trust Fund i Afghanistan og Multi-Donor Trust Fund i Sudan. I tillegg kanaliseres støtte til utdanning som generell budsjettstøtte. Dette er bilateral støtte som ikke sektorklassifiseres. Et eksempel på slik støtte er budsjettstøtte til Tanzania.

Av faglig støtte fremheves norsk og internasjonal dialog og kompetanse på "Education in Emergencies", samt "Interagency Network for Education in Emergencies" (INEEs) arbeid innenfor minimumsstandarder for utdanning. Dette har bidratt til at utdanning er blitt satt på den internasjonale humanitære dagsorden, og har ført til en betydelig økning i finansielle midler øremerket utdanning i krisesituasjoner. Det har vært internasjonalt erkjent at utdanning må ses på linje med mat, medisiner og opphold som tiltak i nødhjelp.

Norge støtter også høyere utdanning og forskning i våre samarbeidsland, og på samme måte som for grunnutdanningsstøtten, ligger menneskerettighetene til grunn for satsingen. Norges posisjon er at de offentlige myndighetene i våre samarbeidsland må ta hovedansvaret for høyere utdanning og medvirke til at denne blir tilgjengelig for alle, uansett kjønn, etnisk tilhørighet, religion og økonomi. Støtte til høyere utdanning og forskning er viktig både for å forebygge menneskerettighetsbrudd og for å bidra til at stater respekterer, beskytter og implementerer menneskerettighetene. Eksempelvis er et nepalsk forskningsfond etablert med norsk støtte et redskap for å styrke marginaliserte og ekskluderte gruppers rettigheter og stilling i samfunnet.

Den økonomiske støtten til høyere utdanning og forskning har vært forholdsvis stabil de siste årene. Norge finansierer blant annet et omfattende utviklingssamarbeid mellom universiteter og høyskoler i Norge og lavinntektsland. I 2007 ga Norge 333 millioner kroner i utviklingssamarbeid til kapasitetsbygging innen høyere utdannings- og forskningsinstitusjoner, blant annet gjennom programmene NOMA og NUFU. I tillegg ble det i 2007 etablert et 5-årig samarbeidsprogram for høyere utdanningsinstitusjoner i Sudan og Norge, med sikte på å styrke institusjoner av betydning for fattigdomsreduksjon og fredsbygging i Sør-Sudan.

UNESCO

FN-organisasjonen UNESCO har fått hovedansvaret for å koordinere den globale innsatsen for å sikre gratis, obligatorisk og god grunntidning for alle, med spesiell vekt på jenter, barn som lever under vanskelige vilkår og barn fra etniske minoriteter, i tråd med tusenårs mål nr. 2.

Norge er sterkt engasjert i UNESCOs arbeid for å sikre "Utdanning for Alle" (Education for All – EFA). Norge bidrar både gjennom økonomiske tilskudd og deltagelse i organisasjonens beslutningsorganer. Gjennom frivillige tilleggsmidler støtter Norge særlig kompetansehevedende tiltak som retter seg mot lokale myndigheter og lærere i samarbeidslandene.

I desember 2008 ble høynivåmøtet om utdanning for alle, Education for All, arrangert for åttende gang. Det skjedde i Oslo, og det var første gang møtet ble avholdt i et giverland. Det sendte et sterkt signal til det internasjonale samfunnet om behovet for bærekraftig og effektiv støtte til utdanning. Toppmøtet fokuserte på fire temaer:

1. **Utdanning som en katalysator for utvikling.** Utdanning er en rett og en kraft som driver frem utvikling. Å bekrefte den ledende rollen utdanning har som svar på våre globale utfordringer er grunnleggende viktig. Slik sikrer vi sterkere politiske forpliktelser til utdanning. Her understrekes sammenhengen mellom utdanning og helse.
2. **Overkomme ulikhet.** Likheter og kvalitet må være kjernen for alle utdanningsstrategier. Tusenårs målet for barn, ungdom og voksne om utdanning står i økende fare for å gå i vasken fordi myndigheter og det internasjonale samfunnet ikke klarer å takle urettferdige forskjeller.
3. **Lærere.** Utdanning for alle-målet blir ikke nådd uten en massiv anstrengelse for å rekruttere og trene opp lærere, og forbedre deres status og anerkjennelse. Respekt for partnerskap.
4. **Respekt for partnerskap.** Mesteparten av finansieringen av utdanning kommer fra nasjonale myndigheter. Men girverne har et ansvar for å oppfylle løftene sine om støtte gjennom økt, forutsigbar og effektiv bistand.

I tillegg til å bedre UNESCOs koordineringen på globalt nivå, arbeider Norge for at UNESCO skal finne sin plass på nasjonalt og lokalt nivå. Det kreves et tett samarbeid med lokale myndigheter, andre multi- og bilaterale aktører og NGOer for å sikre best mulig bruk av ressurser og kompetanse. Gode samarbeidsforhold på alle nivåer vil også legge til rette for at UNESCO bedre skal kunne bruke sin egen normative og operasjonelle rolle for å styrke gjennomføringen av retten til utdanning på landnivå.

UNICEF

UNICEF skal være en forkjemper for barns rett til utdanning. Under utarbeidelsen av UNICEFs strategiske langtidspan (2006-2009) arbeidet Norge aktivt for formuleringer som understreker at UNICEF skal prioritere støtte i situasjoner hvor barns rett til utdanning er truet på grunn av diskriminering, naturkatastrofer eller konflikt. Under utarbeidelsen av UNICEFs utdanningsstrategi arbeidet Norge aktivt sammen med like-sinnede land for en forankring av strategien i en rettighetstilnærming. UNICEF har sammen med UNESCO utarbeidet en publikasjon som gir en god gjennomgang av hvordan en rettighetsbasert tilnærming til utdanning skal gjennomføres i praksis.

I 2006 var Norge den største bidragsyter til UNICEFs tematiske fond hvorav "Basic Education and Gender" (BEGE) utgjør den største delen (72,13 millioner dollar). Blant annet samarbeider UNICEF med Flyktningehjelpen om et støtteutdanningsprogram for ungdommer som ikke har fullført barneskolen i Burundi.

Retten til helse

Retten til helse er en menneskerettighet nedfelt i Verdenserklæringen om menneskerettighetene (1948), FNs konvensjon om sosiale, kulturelle og økonomiske menneskerettigheter, FNs konvensjon om barnets rettigheter (CRC), FNs kvinnekonvensjon (CEDAW), og FN konvensjonen om avskaffelse av alle former for rasediskriminering (ICERD). FN Spesialrapportør for retten til helse ble oppnevnt i 2002.

Det er en økende forståelse for relasjonen mellom helse og menneskerettigheter. Effektiv gjennomføring hindres imidlertid av en rekke rettslige, strukturelle og politiske forhold. Dette gjelder i særlig grad aspekter knyttet til likestilling og seksuell og reprodutiv helse og rettigheter (SRHR). Men også mer generelt er det utfordringer knyttet til å fastlegge omfanget og konsekvensene av staters ansvar på dette området, slik som tilgang til medisiner og helsetjenester, eller beskyttelse mot diskriminering. HIV/aids-epidemien reiser en rekke problemstillinger. UNAIDS har siden 2002 hatt en referansegruppe på hiv og menneskerettigheter.

FNs Spesialrapportør understreker at retten til helse ikke bare omfatter retten til helse-tjenester, men også aspekter som er relatert til underliggende årsaker til dårlig helse. Eksempler er retten til rent vann, beskyttelse av seksuelle minoriteter mot diskriminering, og inngrep mot markedsføring av usunn mat. Spesialrapportøren peker videre på at helsepersonell må skolerer og trekkes mer aktivt inn for at operasjonaliseringen skal lykkes. Menneskerettighetsinstitusjoner oppfordres også til å styrke sitt arbeid med helsespørsmål, bl.a. i forhold til mødredødelighet. Så vel i fattige som i rike land er det økende fokus på hvordan retten til helse vil spille inn på politiske beslutningsprosesser, prioriteringer og fordeling av ressurser.

Regjeringens handlingsplan for kvinners rettigheter og likestilling (mars 2007) og Utenriksdepartementets posisjonsnotat for hiv og aids (desember 2006) gir klare føringer for den videre innsatsen, med økt fokus på arbeidet med å sikre rettighetene til kvinner og jenter, hiv-positive, og seksuelle minoriteter, samt avskaffe kjønnslemlestelse og fremme trygg, selvbestemt abort. Regjeringens tusenårsmål 4 & 5 initiativ, som blant annet er rettet mot å styrke ansvarliggjøring av myndigheter i forhold til barne- og mødredødelighet, kan bli en viktig plattform for iverksetting av retten til helse for barn og kvinner. Arbeidet med å sikre tilgang til legemidler for fattige land er et annet område som blir gitt økende oppmerksomhet.

Retten til mat

Norge støtter "De frivillige retningslinjene for den gradvise realiseringen av retten til mat" fra 2004, utarbeidet av medlemslandene i Food and Agriculture Organization (FAO). Mat som menneskerett innebærer at myndighetene i land der folk sulter skal vise vilje og bør få internasjonal støtte til å innfri sine forpliktelser slik at de kan sikre mat til landets innbyggere.

Toppledelsen i de tre FN-organisasjonene WFP, FAO og IFAD har tatt et initiativ for samarbeid i "Food Security Team Groups" på landnivå. Initiativet er en viktig oppfølging

Helsehjelp til barn som har flyktet fra LRA fangenskap, Nord-Uganda

av arbeidet med FN-reform som Norge støtter aktivt opp om. Betydningen av retten til mat så man med all tydelighet i 2008 da prisene på matvarer steg dramatisk.

En prosjektgruppe med fokus på "Matsikkerhet og sult" nedsatt av Utviklingsministeren, leverte i august 2007 et forslag til strategisk plattform for handling. Prosjektgruppen anbefaler at "Retten til mat" danner den normative rammen rundt arbeidet på dette området. En oppfølgingsplan er under utarbeidelse i Utenriksdepartementet. Rapporten er et innspill til pågående diskusjoner om sentrale spørsmål som nasjonalt ansvar, utdeling av mat og mat som nødhjelp, handel med mat, begrepet matsuverenitet, økt bruk av biodrivstoff og betydningen av klimaendringer på matsikkerheten.

Landene som har ratifisert FN-konvensjonen om økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter har blant annet forpliktet seg til å sørge for konkrete løsninger som skal sikre sårbare samfunnsgruppers livsgrunnlag og tilstrekkelig tilgang på mat. En tilfredsstillende levestandard, herunder frihet fra sult og retten til fullgod mat er en grunnleggende menneskerett for alle. Strategier for matsikkerhet må ta utgangspunkt i at den enkeltes rett til mat skal sikres. Strategier og tiltak må derfor baseres på ikke-diskriminering, ansvarliggjøring (av nasjonale ledere), menneskelig verdighet (human dignity), folkelig deltakelse, likhet for loven, åpenhet (transparency) og myndiggjøring (empowerment) av stigmatiserte og sårbare grupper.

"Retten til mat" er oppfylt når enhver mann, kvinne og barn, alene eller sammen med andre, til alle tider har fysisk og økonomisk tilgang på fullgod mat eller midler til å oppnå dette. Det betyr blant annet at myndighetene skal respektere de ressurser og muligheter hver enkelt har til selv å sikre sin mat, beskytte dem mot blokkeringer som hindrer dem i dette, legge forholdene bedre til rette for dem som ikke selv kan klare det, og - når det er absolutt påkrevet - å skaffe dem den nødvendige maten.

Norge støtter FN-organisasjoner, frivillige organisasjoner og academia i arbeidet for å fremme retten til mat som en menneskerettighet. Blant FN-organisasjonene er det særlig Food and Agriculture Organization (FAO) og World Food Programme (WFP) som mottar støtte.

Blant frivillige organisasjoner mottar menneskerettighetsorganisasjonen FIAN International, som har retten til mat som sitt mandat, støtte til sitt arbeid i Uttar Pradesh i India. FIAN har på ulike måter og i ulike internasjonale fora medvirket i arbeidet med internasjonal policy-utvikling omkring retten til mat og har deltatt aktivt i utarbeidelsen av viktige tolkninger av retten til mat i de senere år. Organisasjonen har også bidratt til å styrke barns ernæring gjennom å fremme krav til indiske myndigheter om implementering av et lovpålagt skolematprogram i delstaten Uttar Pradesh.

Når det gjelder academia, støtter UD programmet International Project on the Right to Food in Development (IPRFD). IPRFD er et samarbeidstiltak mellom to enheter ved Universitetet i Oslo, Avdeling for ernæringsvitenskap ved det Medisinske fakultet og Norsk Senter for menneskerettigheter ved det Juridiske fakultet, og Høgskolen i Akershus, med bredt internasjonalt kontaktnett og samarbeidsoppgaver. IPRFD har gitt ut et tobinds bokverk om "The Right to Food in Development" høsten 2005 og våren 2007, også dette delfinansiert av Utenriksdepartementet. Bøkene er de første i sitt slag internasjonalt.

Utenriksdepartementet har videre bidratt til finansiering av et internasjonalt seminar om monitorering av retten til mat. Seminaret inngikk i et større samarbeidsprosjekt mellom FAO og IPRFD i 2005-6. Sluttokumentene om monitorering i to deler fra IPRFD til FAO i april 2006 har senere vært gjenstand for validering på to konferanser i Uganda og Brasil, samt videre redigering og tilrettelegging av FAO's Right to Food Unit.

Asbjørn Eide, tidligere spesialrapportør for retten til mat i FNs Underkommisjon for menneskerettigheter, fungerte i 2006-2007 igjen som leder av FAOs (nyoppnevnte) Panel of Eminent Experts on Ethics in Food and Agriculture og har i panelets sluttrapport med fokus på bioenergi, eksplisitt brakt inn relasjonene mellom dette og retten til mat.

Retten til vann

Retten til vann står sentralt i vårt utviklingssamarbeid, og det er regjeringens uttrykte mål å øke Norges innsats for tilgang til rent vann for alle. I en rekke internasjonale konvensjoner sies det bl.a. at retten til vann må innebære at det er tilgang til tilstrekkelig, rent vann til en pris folk har råd til å betale. Dette vil vi aktivt arbeide for internasjonalt, både politisk og gjennom bruk av bistandsmidler. I Handlingsplanen for miljørettet utviklingssamarbeid (2006-2015) er dette et prioritert tema. Der sies det bl.a. at:

”En effektiv og samtidig bærekraftig vannressursforvaltning vil ha stor betydning for økonomisk vekst, samt for arbeidet med å nå de øvrige tusenårsmålene, spesielt helse, utdanning, likestilling, matproduksjon og miljø. Forbedrede vann- og sanitærforhold og god hygiene er avgjørende i kampen mot fattigdom.”

Som en oppfølging av Handlingsplanen vil Norge:

- Støtte utarbeidelse og gjennomføring av integrerte vannressursplaner, inklusive for grenseoverskridende vassdrag. Det legges særlig vekt på en økosystemtilnærming og å støtte institusjoner som er gitt i oppgave å sikre bærekraftig forvaltning og bruk av vannressursene.
- Bidra til effektiv bruk av vann, spesielt i landbruket.
- Bidra til økt fokus på sanitær og hygiene, samt reduksjon av forurensning av vannressurser.
- Bidra til bedre integrering av vann og sanitær i andre sektorer, for eksempel gjennom å bidra til at skoler og helseinstitusjoner utstyres med tilfredsstillende vannforsyning og sanitær- og hygienefasiliteter.
- Bidra til at vann- og sanitærmålet nås i prioriterte land, med spesiell fokus på sanitærområdet.
- Fremme en lokalbasert forvaltning av nedbørfelt, inklusive støtte til regnvannshøsting og andre småskala vannprosjekter.
- Bidra til kunnskap om hvordan vannressurser påvirkes av klimaendringer.
- Arbeide for at alle skal sikres retten til vann og for forståelsen av vannressurser som fellesgode.

Føringene i handlingsplanen følges nå opp gjennom konkrete tiltak.

Med økonomisk støtte fra Utenriksdepartementet var Norsk senter for menneskerettigheter i 2008, i samarbeid med Universitet i Oxford og UNDP, vertskap for en internasjonal konferanse om retten til vann i teori og praksis. Blant deltagerne var FNs uavhengige ekspert på menneskerettighetsforpliktelser vedrørende tilgang til sikkert

drikkevann og akseptable sanitære forhold. Under konferansen ble det minnet om den økende internasjonale bekymringen over manglende tilgang til vann, og hvilke implikasjoner dette bør få for nasjonale beslutningstakere og det internasjonale samfunn. Konferansen ble etterfulgt av en samling hvor fagfolk fra UNDP så nærmere på hvordan retten til vann kunne implementeres i deres daglige arbeid.

UN-Habitat og retten til bolig

UN-Habitat samarbeider med OHCHR om programmer og retningslinjer for å få virkeliggjort retten til bolig. Norge støtter dette arbeidet gjennom sin rolle i UN-Habitat.

Norge har i en årrekke arbeidet gjennom UN-Habitat for å gi kvinner de samme rettigheter som menn innen bosettingsområdet. Norge har blant annet fått vedtatt en rekke resolusjoner som slår fast kvinners rett til å eie egen eiendom, land og bolig, retten til kreditt, utdanning, basistjenester, deltakelse, medvirking og myndighet mv.

Norge deltok aktivt i utarbeidelsen av UN-Habitats nye handlingsplan for likestilling på bosettingsområdet, UN-Habitat's Gender Equality Action Plan. (2008-2013).

Tusenårs mål 7 punkt 11 fastslår at 100 millioner slumbeboere skal få bedret sine levekår innen 2020, og tusenårs mål 7 punkt 10 fastslår at innen 2015 skal antallet beboere som ikke har tilfredsstillende vann- og sanitærforhold halveres. UN-Habitat samarbeider med andre internasjonale organisasjoner for å oppfylle disse målene. Norge bidrar med store årlige bevilgninger til dette arbeidet.

Likeledes arbeider UN-Habitat for å hindre tvungne (ulovlige) utkastelser fra boliger som ledd i arbeidet for å oppfylle retten til bolig for vanskelig stilte grupper

Norge har gjennom FNs bosettingsprogram (UN-Habitat) arbeidet for barns rettigheter, bl.a. til bolig og andre levekårskomponenter, deltakelse, medvirking og trygghet. Norge har fått vedtatt to resolusjoner om dette som vil inngå i organisasjonens arbeidsprogram, hvorav en resolusjon i 2005 og en i 2007.

Forskning om internasjonale utviklingsspørsmål og menneskerettigheter

For å styrke kunnskapsnivået om internasjonale utviklingsspørsmål og menneskerettigheter i Norge ble det gjennom Norad bevilget 8 millioner kroner i støtte i 2007 til 96 norske forskningsprosjekter i regi av Forskningsrådets program Utviklingsveier i Sør. Videre ble det gitt 18 millioner til åtte prosjekter under programmet Fattigdom og fred. Det er også gitt støtte til en rekke mindre prosjekter, blant annet programmet Menneskerettigheter og ekstrem fattigdom (850 000 kroner i 2007) og en årlig antologi om menneskerettigheter og utvikling.

Arbeidet mot korrupsjon

Korrupsjon utgjør en trussel mot rettsstaten, demokratiet, menneskerettighetene og sosial rettferdighet. Korrupsjon er skadelig for samtlige stater, men skadevirkningene er særlig store i de fattigste landene med svake offentlige myndighetsorgan og en sårbar befolkning. Misbruk av midler tapper fattige land for ressurser som trengs for å bekjempe fattigdommen, og korrupsjon er derfor en alvorlig trussel mot oppnåelse av Tusenårs målene for utrydding av fattigdom i verden. St.prp. nr. 1 (2006-2007) fremhever korrupsjonsbekjempelse som et av Norges fem satsningsområder for perioden 2006 – 2007.

FN-konvensjonen mot korrupsjon fra 2003 er den første globale avtale om korrupsjonsbekjempelse og utgjør bærebjelken i Norges anti-korrupsjonsarbeid. Norge ratifiserte konvensjonen 29. juni 2006, og deltar aktivt i det internasjonale arbeidet med oppfølgingen av den, herunder vektleggingen av tilbakeføring av midler som stammer fra korrupsjon. I september 2007 ble Norge valgt til å lede en ny internasjonal arbeidsgruppe som skal se på skatteparadisenes rolle i.f.t. kapitalflukt fra utviklingsland, herunder penger som stammer fra korrupsjon. Dette er hardt tiltrengte verdier som kan gå til bedre formål enn berikelse av de få. Det viktigste problemet med skatteparadisene er mangel på åpenhet, og Norge vil bruke lederrollen til å arbeide for at skatteparadisenes rolle kommer opp på FNs agenda. Vi vil samarbeide tett med bl.a. Verdensbanken for å frambringe relevante data og analyser.

De norske ambassadene og Norad er sentrale i Norges innsats mot korrupsjon, og i 2007 hadde et flertall av de norske bistandsambassadene planer om konkrete anti-korrupsjons tiltak. Flere steder har norske ambassader påtatt seg pådriverroller i korrupsjonskampen, bl.a. støtte til anti-korrupsjonsbyråer, strategiutvikling og informasjonskampanjer. Arbeid med å forbedre statlige institusjoner og styrke det sivile samfunn er også viktig for å motvirke korrupsjon. Korrupsjonshåndtering er prioritert og integrert i landprogrammene også innen rammen for Olje for Utvikling.

I desember 2006 lanserte Utenriksdepartementet sitt Anti-korrupsjonsprosjekt hvis formål var å styrke utenriktjenestens innsats mot korrupsjon ute og hjemme. En prosjektgruppe avleverte rapporter på disse delmålene juni 2007, og initiativene følges nå opp på en rekke hold.

Åpenhet i utvinningsindustriene - EITI

Norge har siden oppstarten støttet aktivt opp om Extractive Industries Transparency Initiative (EITI) - et internasjonalt initiativ rettet mot å skape åpenhet (transparens) rundt inntektsstrømmene fra petroleums- og gruveindustrien. Initiativet ble lansert av den daværende britiske statsminister Tony Blair i 2002. Slik åpenhet kan redusere muligheten for korrupsjon og gi borgerne i landet muligheten til å stille informerte krav om rettfærdig bruk av inntektene fra landets naturressurser. Dette kan både bedre landenes menneskerettighetssituasjon og bidra til utvikling og fattigdomsbekjempelse. Regjeringer, det sivile samfunn, investorer og internasjonale olje- og gruveselskaper, herunder StatoilHydro, deltar i prosessen.

I oktober 2006 var Norge vertskap for EITIs tredje internasjonale konferanse med deltagere fra nær 50 land. Konferansen vedtok en struktur for initiativet, herunder opprettelsen av et internasjonalt styre og et sekretariat. Norge var observatør i styret i 2007 – 2008. I 2007 ble initiativets nye, internasjonale sekretariat lagt til Oslo, der Norge deltar tungt i finansieringen. Norge bidrar også til et flergiverfond i Verdensbanken (MDTF) som støtter kandidatlandene i deres implementering. Styret avholdt sitt tredje styremøte i Oslo i september 2007 og Norge kunngjorde da at man fullt ut ville implementere EITIs åpenhetskriterier ved å gjennomføre den prosessen for publisering og verifikasjon av inntektene fra norsk sokkel som initiativet foreskriver. Dette arbeidet kom godt i gang i 2008, under ledelse av Olje- og energidepartementet. Departementet tar sikte på å bringe implementering fram til internasjonal validering innen utgangen av 2009.

I midten av juni 2009 var 30 ressursrike land i ferd med å implementere EITIs åpenhetskriterier. I tillegg vurderer flere nye land å slutte seg til initiativet, som har fått positiv internasjonal oppmerksomhet.

Voluntary Principles on Security and Human Rights

Norge deltar i et frivillig initiativ kalt Voluntary Principles on Security and Human Rights. Det er en uformell prosess som bringer sammen regjeringer, menneskerettsorganisasjoner, samt selskaper i utvinningsindustrien, med særlig vekt på selskaper som opererer i land i konflikt. Selskapene må ofte benytte sikkerhetsstyrker for å sikre sine anlegg og ansatte, og disse frivillige prinsippene skal bidra til at det skjer innenfor et rammeverk som sikrer respekt for menneskerettighetene. Initiativet ble tatt av USA og Storbritannia i 2000, og Norge og Nederland har siden sluttet seg til. Selskapspilaren har 18 deltakere, inkludert StatoilHydro og Norsk Hydro fra Norge, mens åtte NGOer, bl.a. Amnesty International og Human Rights Watch, utgjør pilaren fra det sivile samfunn.

På plenumsmøtet i 2006 ble det vedtatt å åpne prosessen for nye medlemmer, og i 2007 deltok Norge i forhandlingsprosessen knyttet til de nye deltakelseskriteriene ("Participation Criteria"). De omhandler detaljer rundt opptak, rapporteringskrav, konfidensialitet, klagemekanisme og mulige sanksjoner. Initiativets mål er å forbedre situasjonen på landnivå, og det finnes en landmekanisme ("in country process") der de frivillige prinsippene skal implementeres med deltakelse fra vertsmyndighetene. En slik prosess pågår i Columbia og til dels i Indonesia. I perioden 2006 - 2008 har deltakerne forberedt en slik prosess i Nigeria, og den norske ambassaden i Abuja har deltatt i dette arbeidet. Norge hadde den uformelle formannskapsrollen i 2008 og frem til Plenums-møtet i Oslo i mars 2009.

Nyttige internettadresser

FN

FNs menneskerettighetsråd:

<http://www2.ohchr.org/english/bodies/hrcouncil/>

FNs høykommissær for menneskerettigheter:

<http://www.ohchr.org/EN/Pages/WelcomePage.aspx>

Menneskerettighetssituasjonen i enkeltland:

<http://www.ohchr.org/EN/Countries/Pages/HumanRightsintheWorld.aspx>

FNs menneskerettighetskonvensjoner og erklæringer:

<http://www2.ohchr.org/english/law/index.htm>

FNs overvåkningsorganer for menneskerettighetskonvensjonene:

<http://www2.ohchr.org/english/bodies/treaty/index.htm>

Universal periodic review:

<http://www.ohchr.org/EN/HRBodies/UPR/Pages/BasicFacts.aspx>

MR-rådets spesialrapportører:

<http://www2.ohchr.org/english/bodies/chr/special/index.htm>

EUROPARÅDET

Den europeiske menneskerettighetsdomstolen:

<http://www.echr.coe.int/echr/>

Europarådets menneskerettighetsarbeid:

http://www.coe.int/t/dghl/default_en.asp

ORGANISASJONEN FOR SAMARBEID OG SIKKERHET I EUROPA (OSSE)

OSSEs menneskerettighetsarbeid:

<http://www.osce.org/activities/18805.html>

INTEGRERING AV MENNESKERETTIGHETER I UTVIKLINGSSAMARBEID

FNs Action 2 program:

<http://www.undg.org/index.cfm?P=74>

UNDPs HuriTALK (Human Rights Policy Network):

<http://www.undp.org/governance/programmes/huritalk.htm>

UNDPs publisasjon om tusenårsmålene:

<http://hurilink.org/Primer-HR-MDGs.pdf>

OHCHR's publisasjon om tusenårsmålene:

http://www.ohchr.org/Documents/Publications/Claiming_MDGs_en.pdf

OHCHR's publisasjoner om fattigdomsstrategier

<http://www.ohchr.org/Documents/Publications/PovertyStrategiesen.pdf>

http://www.ohchr.org/Documents/Publications/HHR_PovertyReductionsStrategies_WHO_EN.pdf

NORDISKE PROSESSER

Nordisk samekonvensjon:

http://www.regjeringen.no/nb/dep/aid/tema/andre/Nordisk_samisk_samarbeid/Nordisk-samekonvensjon.html?id=86937

MENNESKERETTIGHETER I NORGE

Norges forpliktelser og rapporteringer i henhold til FNs, ILOs og

Europarådets menneskerettighetskonvensjoner:

<http://www.regjeringen.no/nb/dep/ud/tema/Menneskerettigheter/Internasjonale-menneskerettighetssysteme/Norges-MR-forpliktelser-regelverk-og-t.html?id=449992>

Årsrapport om menneskerettighetssituasjonen i Norge fra Norsk senter for menneskerettigheter:

<http://www.humanrights.uio.no/omenheten/nasjonal/>

Utgitt av:
Utenriksdepartementet

Offentlige institusjoner kan bestille
flere eksemplarer fra:
Departementenes servicesenter
Post og distribusjon
E-post: publikasjonsbestilling@dss.dep.no
Faks: 22 24 27 86

Publikasjonskode: E-866 B
ISBN 978-82-7177-851-4
Foto: Gøril Trondsen Booth
Trykk: www.kursiv.no 06/2009
Opplag: 2500

